

Oluşumsal Yapısalcılığın İlkeleri ve Zola'nın *Emek* Adlı Romanı Üzerinde Çözümleme¹

Serhat TERTEMİZ² ve İrfan ATALAY³

Öz

Toplumsal çatışmaların veya toplum yaşamının düzenli işlemesine engel olan durumları içeren romanlar, toplumcu gerçekçilik anlayışını benimseyen Marksçı öğreti ve bu öğretden çıkmış eleştiri yöntemleri için oldukça uygun birer inceleme alanıdır. Toplumbilimsel eleştiri yöntemlerinden birini oluşturan Lucien Goldmann'ın *oluşumsal yapısalcılık* yöntemi de anamalcı dizgenin neden olduğu sorunları ve mutsuzlukları ve bunlara karşı önerilen çözümleri anlatan romanların çözümlenmesi veya eleştirisinde verimli sonuçlar ortaya koyar. Romanın içyapılarının yanı sıra oluşum sürecini etkileyen ve tetikleyen metin dışı yapıları da araştırmayı öneren yöntem, toplumun aydın temsilcisi konumundaki yazarın, sorunlar karşısında oluşturduğu dünya görüşünün sorgulamasını yapar. Yöntemin uygulanması aşamasında farklı yapıların derinlemesine araştırılması tutarlı açıklamaları doğurur. Ütopik sosyalizmin savunulmasının yapıldığı Zola'nın *Emek* adlı yapıtı, işçi emeğinin özgürleşmesine bağlı olarak yaşamdaki tüm duygu ve hazların anlam kazanacağı ve insanlığın bu sayede mutluluğa ereceği tezi üzerine kuruludur. Sanayiye koşut olarak gelişen burjuva sınıfının XIX. yüzyılda yaptığı emek sömürüsünün insanları köleleştirdiğine yer veren yapıtı, emek köleliğinden kurtulmak için yeni bir dizge önerir. Yapıtı, işçi sınıfının her geçen gün biraz daha yoksullaşmasına neden olan ağır koşulların mantıklı ve akılcı çözümlerle üstesinden gelinebileceğini gösterirken, Zola'nın ütopik sosyalist Fourier, Saint-Simon ve daha birçok toplumcu sosyalist düşünür ve yazarlardan esinlenerek oluşturduğu düşüncelerini doğalcı yöntemlerle sunar.

Anahtar Kelimeler: Oluşumsal yapısalcılık, Dünya görüşü, Olası bilinç, Sorunsal kahraman, *Emek*.

The Principles of Constructivist Structuralism and Analysis of the Novel by Zola *Emek*

Abstract

Novels, narrating events of social conflicts or the events preventing regular functioning of public life are a very suitable field of study for Marxist doctrine which adopts the understanding of social realism and the methods of criticism that have passed from this doctrine. Lucien Goldmann's method of constructive structuralism which is one of the methods of sociological criticism gives fruitful results in analyzing or criticizing novels that describe the problems and misfortunes caused by the dominant system and the proposed solutions against them. The method, which suggests exploring the non-textual structures that influence and initiate the formation of process as well as the internal structures of the novel dispute worldview of the writer, who is the intellectual representative of society, in front of the problems. Detailed study of various structures using the method leads to consistent explanations. Zola's work, where Utopian socialism is defended is based on the thesis that all emotions and pleasures in life will make sense, and humanity will achieve happiness through the liberation of labor. Bourgeoisie developed in parallel to industries. The work, which is inferior to the exploitation of labor offers a new system of getting rid of labor slavery. While the work shows the harsh conditions making working class become poorer every day can be overcome with logical and rational decisions, Zola presents his ideas inspired by the utopian socialist Fourier, Saint-Simon and many other socialist thinker and writers, naturalistic methods.

Key Words: Genetic structuralism, Worldview, Possible consciousness, Problematical hero, *Emek (Travail)*

Atf İçin / Please Cite As:

Tertemiz, S. ve Atalay, İ. (2020). Oluşumsal yapısalcılığın ilkeleri ve Zola'nın *Emek* adlı romanı üzerinde çözümleme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 665-683.

Geliş Tarihi / Received Date: 26.04.2019

Kabul Tarihi / Accepted Date: 12.06.2019

¹ Bu makale Serhat Tertemiz'in *Une étude sur Travail d'Émile Zola dans le cadre de la méthode de structuralisme génétique* adlı yüksek lisans tezi ve İrfan Atalay'ın *Jean-Paul Sartre'in Özgürlük Yolları adlı yapıtına oluşumsal yapısalcı bir yaklaşım* adlı doktora tezindeki kuramsal bölüm temel alınarak üretilmiştir.

² Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Programı mezunu. serhattertemiz@gmail.com
ORCID:0000-0002-6553-1000

³ Doç. Dr. - Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü. iatalay@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4437-5539

Giriş

“Emek” kavramı insanlık tarihi boyunca bireyin toplumdaki rolünü ve işlevini belirleyen en önemli öge olmuştur. İnsanın üretim ve tüketim ilişkileri içerisinde oynadığı rol onun mevcut dizge içerisindeki durumunu ve konumunu anlamamızdaki en başat unsurlardan bir tanesidir. Emek, XIX. yüzyılın en çok tartışılan gelen ve dönemin bütün ideolojilerini ve sınıfsal yapılarını belirleyen en önemli kavramdır. Émile Zola'nın *Emek* adlı romanı bu dönemin son çeyreğinde kaleme alınmış olup döneminin toplumsal yapılarını, ideolojilerini ve sınıf çatışmalarını en iyi yansıtan yapıtlarından biridir. *Germinal* adlı romanının tersine, yazar bu romanında toplumsal uzlaşmayı sağlayacak bir tutum takınır. Yazar, toplumu fizyolojik ve ideolojik bakımdan inceleyerek, toplumun bütün yapılarına ve kurumlarına doğalcı yöntemlerle ayna tutup insanların en derin özlemlerini keşfetmeye çalışmış ve kurgusal bir anlatı ve uzamda bu özlemleri okurlarının zihinlerinde canlandırmaya çalışmıştır. Kurgusal olarak gerçeklikten ütopyacıya doğru ilerleyen romanın anlatısı, okuru yeni bir dünyanın oluşturulabileceğine ikna etmeye çalışarak yenedünya düzeniyle ilgili bilgi verir ve bu dizgenin savunuculuğunu yapar. Yapıtın kurgusunda ve uzamında oluşturulan bu yeni dizge, dönemin birçok ütopyacı toplumcu, anarşist ve olgucu düşünürlerinden etkilenerek oluşturulmuştur. Yazar döneminin önemli düşünsel akımlarından dersler çıkararak bunlar arasında bir uzlaşma ve sentez oluşturmak niyetindedir. Kuramsal olarak toplumcu gerçekçi yazının taslağı yapılmamış ve çerçevesi çizilmemiş olmasına rağmen yazarın bu yapıtı bu yazınsal kuramın bütün özelliklerini taşır. Yapıt okunduğunda, yazarın bu yapıtı kâğıda dökerken en başat kaygısının ütopyik sosyalizm diye adlandırılan bir öğretiyi insanlara tanıtmak ve onun üstünlüğünü kabul ettirmek olduğu açıkça anlaşılır. Gelecekte nasıl bir dünya oluşacağını tasavvur ederken bunu toplumcu, anarşist ve olgucu öğretilerin ilkelerini temel alarak gerçekleştirir ve anarşist dizgeye çok ciddi eleştiriler getirir. Yazara göre insanlığın bu dönem boyunca yaşadığı bütün sorunların kaynağı sermaye ve mülkiyete dayalı iktisadi ve siyasi dizgedir. Yazar ömrünün sonlarına doğru toplumcu ve anarşist çevrelerle sıkı ilişkiler kurup bu öğretilerin başyapıtları üzerinde detaylı incelemeler yapmıştır. Saint-Simon ve Charles Fourier'in insani tutkuların özgürleşmesi, sermaye ve mülkiyetin değil emeğin yüceltilmesi, herkesten gücü yettiği kadar alınması ve herkese ihtiyacı olduğu kadar verilmesi düşüncelerinin bu yapıtta taraftarlığını yapmıştır. Ayrıca Darwin'in savaş ve rekabeti savunan kuramı yerine Kropotkin'in yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı düşüncelerini savunmuştur.

Marksçı düşünceden yola çıkarak oluşturulan Lucien Goldmann'ın *oluşumsal yapısalcılık* yöntemi bu tarz yapıtları en bütüncül ve en tutarlı şekilde okuyup yorumlayabileceğimiz yöntemlerden biridir. 50'li yıllarda ortaya çıkan ve kuramcının ölümüne kadar geliştirmeyi sürdürdüğü bu yöntemin en önemli kaynakları *Pour une sociologie du roman* ve *Le Dieu Caché*'dir. Goldmann'ın bu çalışmaları toplumun oluşturduğu alt ve üst yapıların yazınsal ve düşünsel yapıtlar üzerinde ne derecede etkili olduklarını ortaya koyan kuramsal yapıtlardır. Marksçı kuramcı yazınsal ya da düşünsel bir yapıtın ilk olarak kendi içkin unsurlarının ortaya konulmasıyla anlaşılması gerektiğini savunur. Anlama aşamasında elde edilen veriler ışığında yapıt, anlatının geçtiği dönemin toplumsal gerçeklikleriyle açıklanmaya çalışılır. Açıklama aşamasında yapıt, dönemin tarihsel olayları, toplumsal yapıları, sınıf çatışmaları ve toplumun olası bilinci ve ideolojileriyle açıklanır. Gerçekleştirilecek bu iki aşamayla birlikte eytişimsel özdekçi yöntem tamamlanmış olur. Yöntemin en başat amaçlarından biri de yapıtın içkin ve aşkın unsurlarından yola çıkarak yapıt ve yazar tarafından ortaya konan dünya görüşü veya ideolojinin tespit edilmesi ve somut verilerle açıklanmasıdır. Bu çalışmamızda Hegel'in sanat, Weber'in yanlış bilinç (fausse conscience), Lukács'ın tip ve olası bilinç, Roland Barthes'ın yapısalcılık, Émile Durkheim'in sosyoloji ve Piaget'nin *psikoloji* üzerine yaptıkları çalışmalardan etkilenerek oluşturulan bu yöntem çerçevesinde Zola'nın *Emek* adlı yapıtı üzerinde bir çözümleme çalışmasına yer verilmiştir. Yapıt üzerinde daha önce yazın toplumbilimsel bir çalışma yapılmamış olması ve eytişimsel bir yöntemle yapıta bütüncül ve tutarlı bir tavırla incelemeye almamız çalışmanın önemini oluşturmaktadır.

Oluşumsal Yapısalcılık Nedir?

XIX. yüzyılda olguculuk, bilgi kuramı, budunbilim ve görüngübilim alanlarındaki gelişmeler sayesinde tarih ve toplumbilim alanındaki çalışmaların bilimsellik değeri artmıştır. Yazın toplumbilimi alanında yapılan çalışmalar ve ortaya çıkartılan kuramlar somut verilere ve deneye dayanarak inceleme yapılmasını önerir. Ancak Émile Durkheim'in *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*, Georges Lukács'ın *Tarih ve Sınıf Bilinci* ve Max Weber'in *Bilim Kuramı Üzerine İncelemeler* adlı yapıtlarından sonra toplumbilimsel incelemeler daha nesnel hale gelmiş ve gerçekçi sonuçlar alınmaya başlanmıştır. Bu araştırmacıların sözü edilen çalışmalarına kadar öznel nitelikli olan çalışmalar, Durkheim'la birlikte toplumbilimsel nesnelleşme çabasına girmişse de, çalışmaları nesnellikten uzaklaştıran ideoloji sorunu her zaman sorun olarak kendisini göstermiştir. Toplumbilimsel çalışmalar bu sorunu Marx'ın bilinç ve Hegel'in eytişim ile ilgili çalışmalarını yeniden

yorumlayan Lukács sayesinde aşmıştır. Marksçı yazın kuramcıları toplumsal ve tarihsel gerçekliklerle, kurgusal bir yazınsal yapıt arasında çok ciddi benzeşim ve bağlaşım olduğunu savunurlar. Yazınsal yapıt toplumsal yapıları ve bilinç türlerini belirli ya da birçok bakış açısından yansıtan anlatılardır. Bir üstyapı unsuru olan sanat, toplumu oluşturan altyapılardan etkilenir ve ortaya çıkan yazınsal veya sanatsal yapıtta de bunun etkileri görölür. Bu bağlamda, yapıtta insana özgü bütün yapılar anlamlıdır. Bu anlamlı yapılar bir oluşumun sonucudur. Yazınsal yapıtı oluşturan aydın sıfatlı duyarlı özne, bir toplumsal sınıfa mensuptur. Bir toplumsal sınıfa ait olan her birey de o sınıfın olası bilincine sahiptir. Kuřkusuz toplumunun bilincine sahip duyarlı özne konumundaki yazar, mensubu olduğu sınıfın değerlerini taşıyabileceği gibi bunlara karşı da olabilir. Yazar, yaratmış olduğu imgesel evrende yer alan toplumsal değerleri reddeder ve toplumu ileriye götürecekle değerleri savunur, toplumun karşılaştığı sıkıntı ve engellere çare ve çözümler arayışında bulunur, toplum bilimcinin etkisi altında kendince bir dünya görüşü şekillendirir. “Goldmann, yapıtı yönlendiren dünya görüşünü anlamlı yapı olarak adlandırır. Yazınsal bir yapıtın anlam ve değeri ona göre bir toplumsal gruba bağlıdır” (Atalay, 2007, s. 26). Bunu gerçekleştiren her sanatçı ilerici bir dünya görüşüne sahiptir. Olası bilinç diye de adlandırılan toplum bilinci kişiye göre bazı farklılıklar ve tutarsızlıklar gösterse de, yazarın en başat amacı *ortak bilinci* (fr. conscience collective) ortaya koymaktır ve bir yazınsal yapıt bu bilinci ne kadar başarılı bir şekilde ortaya koyabilirse yapıt o derecede büyük niteliği kazanıp incelenmeye değer görölür (Munier, 2001, s. 189-190). Buna bağlı olarak, “büyük yazarlar, bir sınıfın olası bilincinin en yüksek derecesine karşılık olan bir dünya görüşünü az çok tutarlı bir biçimde açıklayan yazarlardır. Bu durum özellikle filozoflar, yazarlar ve sanatçılar için geçerlidir” (Goldmann, 1977, s. 56).

Goldmann, Kant üzerine yaptığı doktora tezi, Jean Piaget ile olan teması, Marx’ın bilgi kuramı ve tarihsel eytişim ilkelerini temel alarak yazdığı *Diyalektik Araştırmalar* adlı çalışmalarında temellendirmeye başladığı ve daha birçok dūřünsel kuramdan etkilenerek oluşturduğu eytişimsel inceleme yöntemini *Le Dieu Caché* ve *Pour une Sociologie du Roman* adlı çalışmalarında uygular ve oldukça başarılı sonuçlar elde eder. Yöntemin hareket noktası, bir toplumsal sınıfa mensup duyarlı ve farkındalığı yüksek bir bireyin toplumun eğilimleri ve ortak bilincini yazınsal ya da sanatsal yapıtlar aracılığıyla okura ya da toplum bireyelerine aktardığı görüşüdür. Goldmann, 1947 yılında yayımlanan “Eytışimsel Özdekçilik ve Yazın Tarihi” (*Matérialisme dialectique et histoire de la littérature*) adlı makalesinde dünya görüşünün tanımını yapar. İdeolojileri ilerici ve gerici olarak ikiye ayırır. İşçi sınıfının yeni ülkelerini savunan görüşleri ilerici, eski düzeni savunan ideolojileri gerici diye sınıflandırır. Ona göre ideoloji, “sınıf mensuplarını birleştiren ve diğer sınıflara duyulan özlem, duygu ve dūřünceler bütünüdür4” (Goldmann, 1976, s. 26).

Yazın konusunun ana merkezinde yapıt bulunur. Yazarlar aracılığıyla üretilen her yapıt bir okur tarafından algılanır. Ancak okurun algısını kolaylaştırıp yönlendirmekte bir yöntem veya kuramın kullanılması hem anlaşılmayı, hem de içeriğin anlaşılır ulamlar halinde verilmesini kolaylaştırır. Toplumsal yaşam alanlarındaki belirli bir gerçekliği anlaşılabilir kılmak için dizgeli ve bütüncül bir şekilde ortaya konan dūřünceler, gözlemler ve izlenimler bütünü olarak tanımlanabilen kuramın ölçütleri çerçevesinde Goldmann’ın çözümler kuramı bizim çalışmamızı kolaylaştıracaktır:

Lucien Goldmann’ın oluşumsal yapısalcılıkla diye adlandırdığı toplumbilimsel yöntemi bir yapıt, içinde barındırdığı anlamlı bütünlüklerden hareketle, toplum gerçekliklerini göz önünde bulundurarak çözümlenmeyi amaçlar. Goldmann, günümüz toplumlarının antik dönem toplumlarının aksine gerçek değerlerini yitirdiklerini ve yitirilen bu değerlerin arayışı için boşuna bir çaba içinde olduklarını söyler (Atalay, 2016, s. 387).

Oluřumsal yapısalcılığa göre yazınsal yapıt, bir yansıma değil daha çok bir yanıt niteliğindedir. Yaratıcı özne/yazar, deneyimlerine dayanarak dış dünyadaki yansımalarıyla kendini yapıtına yansıtmaya çalışır. Goldmann, bir tinbilimci olan Jean Piaget’den aldığı bu dūřünceyi Marksçı bakış açısıyla geliştirir. Ona göre özne, kısmen de olsa, iye olduğu ortak bir ekonomik altyapıyı oluşturan toplumsal sınıfın bilincindedir. Dolayısıyla bir yapıtın eleştirisini gerçekleştiren eleştirmen, yapıtı oluşturan yapıları ve bu yapıları tutarlı hale getiren aydının iye olduğu toplumsal sınıfın bilinç yapısını araştırması gerekir. Marksçı kuramcılar sosyo-ekonomik yapı ile toplumsal betimlemeler arasında ciddi bir ilişki olduğunu ve bunun mevcut koşullara göre bir dünya görüşü oluşturduğunda hemfikirdirler. Toplumlar için geride bırakılan çağlar ve tarihsel dönemler, toplumsal sınıflar arasındaki ilişkileri ve mücadeleleri, güçlü ve zayıf yönleri nitelendirir. Bundan hareketle, güçlölük ya da zayıflık ilişkileri günlük yaşantımızı oluşturan ekonomi,

4 Alıntı metnin Fransızcadan Türkçeye çevirisi Serhat TERTEMİZ tarafından yapılmıştır.

siyaset, toplum vb. öğeler altyapıları; din, ahlak, felsefe, sanat, hukuk, kültür vb. gibi unsurlar da üstyapıları belirler.

Marx'ın özdekçi bir zemine oturduğu Hegel'in tez, antitez ve sentez olgularından oluşan eytişim kavramı doğrultusunda insanı çevreleyen dünya birbirine karşıt güçlerin ve yapıların mücadelesi üzerine kuruludur. Bu yapılar ve güçler birbirleriyle etkileşime girerek sentez oluştururlar. Bu sentezde biri diğerine genellikle baskın gelir ya da iki yapı da aynı potada eriyerek birbirlerine benzeşirler (Tilbe, 2000, s. 34). Bundan yola çıkarak şöyle söylemek mümkün olur:

(Marksçılık:) doğanın, toplumun ve düşüncenin gelişiminin, insanoğlunun tüm maddi ve manevi yaşamının evrensel yasalarını açıklarken materyalist diyalektik, işçi sınıfının ve tüm diğer emekçi halkın sosyo-politik ideallerini, amaçlarını ve çıkarlarını bilimsel bir doğrultuda formüle etmeyi olanaklı kılar (Krapivin, 1988).

Eytişimsel olmayan, yani Marksçı öğretinin dışındaki bütün bilim ve yöntemlerin öznel olduklarına ve gerçekliği saptırdıklarına inanan Goldmann, buna karşın Marksçı incelemelerin büyük ölçüde sınıf kavramına ve ekonomik etkenlere dayandığı vurgusunu yapar. Marx'ın da önemle üzerinde durduğu ekonomik ve politik etkenlerin bir toplumun ya da sınıfın bilinçlenmesindeki rolünü oldukça önemser. Goldmann'a göre, Marksçı düşüncedeki iktisat terimini salt basit anlamıyla değil, toplum içinde nasıl ilişkiler oluşturduğunu, toplumu nasıl şekillendirip etkilediğini temel alarak ele almak gerekir. Çünkü iktisadi yapı toplumun bütün altyapı ve üstyapılarını etkiler, onları şekillendirir.

Goldmann'ın çözümleme yönteminde önemli yer tutan "olası bilinç" konusunda ilk ciddi tanımı Max Weber yapmıştır. Ancak onun tanımlaması nesnel olasılık ve en yüksek bilinç kavramları üzerinde durmadığı gibi, ortaya koyduğu tanım da yeterli değildir. O bu konuya sadece kar-zarar, yani çıkar ilişkisi olarak bakar ve bu konuda daha çok tınbilimden faydalanır. Oysa olası bilinç toplumsal sınıflar arasındaki ilişki sonucu oluşur. Birbirleriyle çatışma halinde olan sınıflar arasındaki ilişki sonucu biçimlenen bilinçtir. Birbirleriyle çatışma halinde olan sınıflar kendi çıkarlarını temel alarak ortak bir bilinç oluştururlar. Bireyden bireye küçük farklılıklar gösterse de grup ya da toplum düzeyinde ortak ve herkesin benimsediği bir bilinçtir. Kişiyeye göre bazı tutarsızlıklar da gösterebilir. Toplumsal ilişkiler ve yapılar bu bilincin oluşmasında oldukça önemlidir. Bu şekilde oluşan bilincin parçalı haline dünya görüşü, daha bütüncül ve tutarlı olan şekline ise ideoloji adı verilir. İdeolojilerin kendi isimleri vardır ve kuramsal çerçeveleri oldukça belirgin ve özgündürler, dünya görüşleri ise çeşitli görüşlerden esinlenir fakat tam anlamıyla bütünlük ve tutarlılıklarından söz edilemez. Birey ve toplum yaşamındaki koşulların iyileştirilmesi, insanın mutluluğu için ortaya konan kuramlar bütüncül ve geniş çevreleyenleriyle düşünülüp tasarlandığı için ideoloji niteliğindedirler. İdeolojiler aynı zamanda olabildiği ölçüde tutarlı ve uygulanabilir özelliktedirler. Buna karşılık birey ve toplum sorunları için bir düşünceye sahip olan her insanın kendine göre şekillendirdiği, öznel ve görece özelliği öne çıkan bir dünya görüşü olur. Dünya görüşü oluşturmak bile bilinçli öznenin ortaya koyduğu bir düşünme eylemi olduğundan hareketle, bireyin gerektiğinde ideolojiler doğrultusunda oluşturduğu dünya görüşüne uygun biçimde eylemde bulunduğu dikkat çeker:

Karşılıklı ilişkileri oluşturmak, işbölümünü düzenlemek için düşünce, kuramsal dünya kaçınılmaz olur ve bunların varlığı en basit biçimde de olsa tüm ortak eylemi koşullar. Düşüncenin olduğu yerde ortak eylem, ortak eylemin olduğu yerde düşünce vardır (Goldmann, 1976, s. 22).

İdeolojiler toplumsal sınıfları oluşturur, sınıf içerisindeki bireyin dünya görüşü farklılık gösterse de her birinin ortak özlemleri ve beklentileri vardır. Bu ortak özlemler, beklentiler veya çözüm arayışları ortak bilinci oluşturur. Goldmann'a göre ortak bilinci en iyi şekillendiren, dillendiren veya onu formüle eden toplumun aydınları ve sanatçılarıdır. O halde aydın ve ifade etme yeteneği güçlü olan yazar bu ortak bilinci yazınsal ve düşünsel ürünlerde geniş kitlelere duyurma amacı güder: "Edebiyat ve felsefe, değişik düzeylerde bir dünya görüşünün anlatımlarıdır. Dünya görüşleri de kişisel değil toplumsal olgulardır" (Goldmann, 1976, s. 61).

Goldmann'ın son halini verdiği yazınsal çözümleme yöntemi üzerinde en çok durulması gereken kavramlar anlama ve açıklama aşamalarıdır. Anlama aşamasında incelenmekte olan yapıt eşsüremsel bir anlayışla ele alınır. Yapıtın neden yazıldığından çok yapıtın nasıl yazıldığı ve yapıtı oluşturan anlamlı yapıların neler olduğu dikkate alınır. Söz konusu çözümleme biçiminde araştırmacı bütün yazınsal eleştiri yöntemlerinden faydalanabilir. Ancak Goldmann'a göre en sağlıklı ve başarılı sonuçları verebilecek yöntemlerden biri yapısalci inceleme yöntemidir. "Diyalektik edebiyat tarihçisinin görevi; içkin bir estetik ayrıştırma yapıtın nesnel anlamını ortaya çıkarmak, bu anlamın o dönemdeki iktisadi, toplumsal ve kültürel etkenlerle ilişkisini göstermektir" (Goldmann, 1976, s. 65) diyen Goldmann, Gérard Genette,

Roland Barthes ve Algirdas Greimas gibi kuramcılarının oluşturmuş olduğu içkin estetik özölleme örneKlerini yapıtı incelerken nesnel veriler sağlayan en verimli ve tutarlı özölleme yöntemleri olarak görür. Yapıtı oluşturan anlatı yerlemlerinin ve anlatı süreçlerinin ortaya konulması yapıtı anlamlandırmakta en başat adımlardandır. Kurgusal evrendeki kişilerin, zamanın, uzamın ve anlatım tekniklerinin anlaşılması yapıtın açıklanmasında oldukça elzem bir rol oynar. Bunun dışında, Marksçı yöntemin gerektirdiği üzere, yapıttaki toplumsal yapıların durumu ve varsa aralarındaki mücadelelerini de ortaya koymak gereklidir. Yapıtta yer alan toplumsal yapıların birbirleriyle ilişkilerini eşsüremsel bir düzlemlde içkin unsurlar ele alınarak incelenmesi yapıtın büyük yapıt niteliğini kazanıp incelemeye değer olup olmadığını ortaya koyar. Lukács'ın *benzeşiklik* (fr. homologie) olarak adlandırdığı böylesi bir durumda, yazınsal yapıt ile toplumsal gerçeklikler birbirleriyle ne kadar bağdaşırsa yapıt o kadar başarılı olur (Goldmann, 1950, s. 233).

Açıklama aşamasında ise, yazınsal yapıtın neden yazıldığı ve kurgusal evrendeki yansımalarının, tarihsel ve toplumsal gerçekliklerle benzeşim içerisinde olup olmadığının araştırıldığı evredir. Açıklama aşaması, Goldmann'ın yönteminde en çok önem verdiği aşamadır. Bu aşamada toplumbilimsel, tarihsel, siyasal, düşünsel vb. verilerden yararlanılarak yapıtın derin anlamlarının ve toplum veya grup adına eylem yapan bireyaşkın özne konumundaki yazar ya da sanatçı tarafından şekillendirilen dünya görüşünün açıklaması yapılmaya çalışılır. Marksçı yazınsal kuramları diğerlerinden ayıran en önemli unsur dünyadaki tarihsel ve toplumsal gerçekliklerin üzerinde durmasıdır. Bu gerekçeyle Goldmann'ın açıklama aşaması da Durkheim tarzı, nesnel bir araştırma yapmayı içerir. Ancak dünya görüşü ve bireyaşkın özne gibi olgular bu nesnellige engel olur. Çünkü her yazınsal yapıtta bir ideoloji sorunu vardır. Bundan dolayı uygulanan yöntem eytişimsel bir yöntem olarak kabul edilir. “Toplumbilim ancak tarihsel olduğu zaman somut olabilir; bunun gibi, tarih olguları basit bir biçimde belirlemenin ötesine geçmek isterse zorunlu olarak açıklayıcı yani az çok büyük bir ölçüde toplumbilimsel olacaktır” (Goldmann, 1977, s. 13).

Yazınsal yapıt belirli bir dönemde ortaya çıkan, döneminin alt ve üstyapılarından etkilenen bütüncül ve tutarlı yapıtlardır. Açıklama aşamasında araştırmacının yapması gereken, yapıtın içkin yapılarından yola çıkarak bu yapıları aşkın unsurlarla yani yapıtı çevreleyen dünyayla bağdaştırmaya çalışmaktır. Anlama ve açıklama aşaması birbirinden bağımsız inceleme düzeyleri değildir. Bu iki aşama birbirleriyle sürekli ilgililişim halinde olmalı ve içkin yapıtlara bağlı kalarak yazınsal yapıt üzerinde tarihsel ve toplumbilimsel bir okuma yapılmalıdır. Aksi halde elde edilen sonuçlar gerçeklikten uzak olacak ve iki aşamada da elde edilen bulgular birbirleriyle bağdaşmayacaktır (Goldmann, 1964, s. 234). Goldmann anlatıda süre gelen tarihten en fazla on yıl gibi bir süre çerçevesinde inceleme yapılmasını önerir. Zira her on yılda bir kuşaklar değişir ve kuşaklar değiştikçe de toplumsal yapıtlar, olgular ve ideolojiler buna koşut olarak değişim gösterir.

Roman Toplumbilimi (Pour une sociologie du roman) adlı yapıtının “Roman toplumbiliminin sorunlarına giriş” başlıklı bölümünde, Goldmann *sorunsal kahraman*, Lukács'dan ve Girard'dan esinlenerek bir tanımlamasını yapmaya çalışır. Bu iki kuramcı da, yazınsal yapıtlar ve toplumsal yapıtların birbirleriyle sıkı bir ilişki içerisinde olduklarını savunur. Bu nedenle, gerçek yaşamda bireyin içinde olduğu durum ve mutluluğu elde etmek için yaptığı arayış gibi, roman kahramanı da değerlerini yitirmiş bir toplumda gerçek değerlerin arayışında olan anlatı kişisidir (Goldmann, 1964, s. 26). Ancak gerçek değerlerin veya mutluluğu elde etmenin peşinde olan bu kişinin aradığını bulması mümkün değildir. Çünkü dünya yeni ekonomik ve siyasal dizgeler içinde kişiyi eşyanın ve paranın kölesi durumuna getirmiştir. İnsanlık eski değerlerini kaybetmiş, *şeyleşmeyi* (fr. réification) öne çıkarmıştır. O halde roman kahramanının çabası boşunadır ve kendisi de sorunsal kişi/kahramandır: Oysa Girard'ın efendi ve köle diyalektiğinde, “arzuladıkları nesnelere zorla elde ettikten sonra bu kişiler gerçek ve kalıcı bir biçimde ganimetlerinin tadını çıkartırlar” (Girard, 2013, s. 143), ifadeleriyle betimlenen antik dönem insanları henüz değerlerini kaybetmedikleri için mutluluğu elde edebilmekteydiler. Lucien Goldmann, *Le Dieu Caché* adlı yapıtının “Dünya görüşleri ve toplumsal sınıflar” adlı bölümünde dünya görüşünün oluşumunda toplumsal sınıfların nasıl ve ne şekilde rol oynadıklarını ayrıntılı bir biçimde açıklamaya çalışır ve bu oluşumu oluşturan alt kavramlardan ve unsurlardan söz eder. Yazınsal yapıtlarda, içinde bulunduğu toplumsal yapıtların değerlerini reddeden kişiler olduğu gibi iye olduğu sınıfın değerlerini benimseyen olumlu kahramanlar da vardır. Bu kahramanlar çoğunlukla toplumcu gerçekçi kuramın ışığında yazıla gelmiş yapıtlarda görülür ve bu tür olumlu kahramanlar öğretici ve yol gösterici niteliklidir, insanlar için örnek model işlevini üstlenirler. Bu demektir ki romancı aşkın bir özne olarak sorunların bilincine varır. Örnek ve arayış önerilerinde bulunur. Buna karşın, sorunları çözecek yetkinliğe iye değildir, yapabildiği tek şey yarattığı kahramanları gibi sürekli gerçek değerlerin peşinde koşmaktır (Tilbe, 2010, s. 28).

Sonuç olarak Goldmann, eleştiri ve çözümleme konusunda yazınsal türler arasında en çok roman üzerine odaklanır. Çünkü romanı tüm türler arasında gerçekliğe en yakın, toplum bilincini en bütüncül ve tutarlı şekilde yansıtabilen ve üzerinde bilimsel çalışma yapılabilecek en uygun tür olarak görür. Bütün büyük nitelikli yapıtların bir dünya görüşünü yansıttığını savunur. Ona göre bu türden yazınsal yapıtlar ortak bilinci su yüzüne çıkarır ve bunu aydın sıfatındaki bir bireyaşkın özne aracılığıyla gerçekleştirir (Goldmann, 1962, s. 64).

Anlama Aşaması: İçkin Çözümleme

Emile Zola'nın *Emek* adlı yapıtını Lucien Goldmann'ın oluşumsal yapısalcı eleştiri yöntemiyle mercek altına yatırmanın, yöntem gereğince, ilk yolu, yapıtın metin düzleminde anlaşılmasını sağlamaktır. Bu nedenle metin dışına çıkmadan, metni oluşturan yapıları belirlemek gereklidir. Bu bağlamda çözümlemenin bu aşamasında metni oluşturan anlatı yerlemlerinin incelenmesi kaçınılmazdır. Metni oluşturan içkin anlamlı yapıları, yani anlatım süreçlerini, bakış açılarını, kişileri, zamanı, uzamı, bir anlamda roman metninin oluşmasına katkı veren öğelerin saptanması elzemdir.

1. Anlatım Teknikleri

Doğalcı yazınsal akımın öncülerinden Émile Zola, kaleme almış olduğu bütün yapıtlarda bu akımın ilkelerine her zaman sadık kalır. Toplumu ve insanı fiziksel koşullarıyla ve bir doğa bilimci gibi ele almak niyetinde olan yazar, gözleme, deneye, belgelemeye ve ankete başvurur. Yazar, insanı ve toplumu oluşturan bütün öge ve anlamlı yapıları incelemek ve anlamlandırmak gereksinimi duyar. Doğalcı bir yazar olarak evrensel gerekçilik, Prosper Lucas'ın kalıtım üzerine yaptığı çalışmalar, Claude Bernard'ın deneysel hekimliği, Darwin'in doğal seçim, doğal ortam ve yaşam için mücadele kavramları, Taine'in ırk, ortam ve çağ kavramları gibi kavram ve çalışmalardan esinlenerek yapıtlarını oluşturur. Anlatıları *keşisiz* (fr. impersonnel) bir bakış açısıyla ilerler. Zira yazar insana ve topluma dair her şeyi, bir böceği bile kendi doğal ortamında inceleyen bir doğa bilimci gibi incelemek ve elde edilen her veriyi bulguya dökmek niyeti taşır (Zola, 1881, s. 228).

Bu doğrultuda, kaleme aldığı yapıttaki anlatı yalnızca yansıtma görevi üstlenmez, yazar aynı zamanda yapıtında gerçekliği yeniden oluşturur. Onun yapıtıyla ilgili yapısalcı bir okuma, yazarın oluşturduğu yapıtın ayırıcı, özgün ve ayrıcalıklı özelliklerini ortaya koymakta başat bir rol oynar. Yapıtın içeriğini dışa vuran anlatıcı, okura anlatıyı aktaran yalnızca dilsel bir özelliktir ve ancak sözcüklerle var olur. Doğaldır ki her zaman anlatıyı ve odaklanmayı gerçekleştiren anlatıcı değildir. Anlatı ve odaklanmayı birbirinden ayırabilmek için kim konuşuyor? (anlatan) ve kim görüyor? (keşfeden) sorularını sormak gerekir (Raimond, 2008, s. 132).

Zola, yapıtın genelinde üçüncü tekil şahıstaki anlatıyı tercih eder. Anlatıcı olaylara tamamen tanrısal bir bakış açısıyla bakar. *Sıfır odaklayımla* (fr. focalisation zéro) nesnel ve öznel hakkında herkesten daha çok şey bilir ve görür. Bu sayede okur, roman karakterlerinin özü ve davranışlarının kaynağı hakkında her türlü bilgiye sahip olur. Yazar anlatının dışındadır, bundan dolayı anlatı *elöyküsel* (fr. hétérodiégétique) niteliklidir. Anlatıcı anlatı boyunca nesnel bir anlatımı sürdürdüğü gibi ilerleyen bölümlerde izlenimci anlatım tavrı da gösterir. Anlatıcı rolünü üstlenen yazar, kendi dünya görüşünün haklılığını okura kanıtlamak niyeti taşır. Anlatıcının düşünceleriyle roman başkişisinin düşünceleri arasında ciddi bir koşutluk vardır. Anlatıcı onun eylemlerini ve düşüncelerini zaman zaman onaylar. Bundan dolayı yazar çoğu kez kendini anlatıcı olarak gösterir. Anlatı boyunca roman karakterleri arasında geçen çok sayıda karşılıklı konuşma sayesinde kişilerin düşüncelerini ve duygularını doğrudan kişilerin ağzından vermeyi yeğler, konuşmalar *doğrudan anlatım* (fr. discours direct) tekniğiyle okura aktarılır. Bununla birlikte karşılıklı konuşmalar sırasında odaklayım birinci tekil şahısta *benöyküsel* (fr. homodiégétique) anlatı halini alır.

Diyaloglar yazınsal yapıtların sıkça kullandığı bir anlatı yöntemidir ve içerikleriyle konuşmacıların kişilik özellikleri ve dünya görüşleri hakkında okura önemli bilgiler verirler. Anlatıya değişik bakış açıları kazandırır ve okuru anlatının derinliğine çekerler. Doğalcı romanlarda konuşmalar aracılığıyla halkın psiko-sosyal durumuyla ilgili önemli bilgiler aktarılır. Zola'nın *Emek*'inde diyalog türlerinden olan özellikle tiyatrodaki kullanılan *tirad* ve *stikomitik* konuşma örneklerine de yer verilir. Tirad biçimindeki konuşmalarla kişinin dünya görüşü okurlar için anlaşılır hale getirilir. Anlatıdaki bu tarz konuşmalar neredeyse bir nutuk şeklindedir. Bu konuşmalar yapısal olarak uzun, etkili ve ustalıklı yapılandırılmış türdendir. Zola, yapısal olarak kısa ve oldukça hızlı gelişen bir diyalog türü olan hüznü ve trajik olup şüresel ifadelerin kullanıldığı konuşmaları (stikomitik) daha çok duygu yoğunluğunun olduğu bölümlerde kullanılır.

Romanda anlatıcının yönetme ve yorumlama diye iki temel işlevi vardır (Raimond, 2008, s. 119). Bu demektir ki, anlatı içinde gelişen olayların bir düzen içinde verilmesini veya öykülenen olguların anlaşılmasını anlatıcı gerçekleştirir. Algırdas Greimas ve Paul Larivaille, anlatıcının işlevlerini temel alarak, anlatım sırasındaki durum değışiklikleri beşli şema adıyla bir inceleme örnekçesi oluşturur. Onlara göre anlatıların tümü beş önemli evreden oluşur. Bu şema esas alınarak *Emek*'in anlatısına bakıldığında aşağıdaki türde değışikliklerin olduğu göze çarpar:

Tablo 1. *Anlatının Yapısını Çözümlemek İçin Önerilen Beşli Şema*

Başlangıç veya yönlendirme durumu	Anlatının yeri, dönemi, kişileri gibi öğeler aracılığıyla anlatının yönlendirildiği ve anlaşılmasının sağlandığı aşamadır. <i>Emek</i> 'te toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizlik had safhadadır. Özellikle işçilerin yaşam ve çalışma koşulları oldukça kötüdür.
Sorunun ortaya çıkması/Komplikasyon	Bir engelin, sıkıntının veya başlangıçtaki dengeyi bozan bir olgunun ortaya çıktığı aşamadır. Romanda sınıflar arasında her alanda eşitlik koşullarının sağlanmasına yönelik eylem ve örgütlenmeler, hak arayışları başlar.
Dinamik durum/Serim	Belenmedik şeylerin olduğu ve olayların vardığı son noktayı içeren evredir. Romanın sorunsal durumundaki toplumsal eşitsizliği gidermek için alternatif toplum modelleri denenir. Bu bağlamda ütöfik sosyalizmin önerdiği küçük eşitlikçi toplum birimi kurulmaya çalışılır, ancak çıkarlarının zarar göreceğini düşünen burjuvalar engelleme girişiminde bulunur.
Çözüm	Eksikliğin giderildiği veya sorunun çözüme ulaştığı evredir. Zorlu bir mücadeleden sonra ezilen halk kitlesi eşit yaşam ve paylaşımın olduğu istediği türden bir beldeyi/komünü kurmayı başarır.
Son durum	Dengelerin yeniden kurulduğu ve olayların vardığı son noktayı içeren aşamadır. Komün kurulmuş ve benzer komünlerin kurulması dünyanın dört bir yanına çeşitli yollarla yayılmaya başlamıştır.

a. Zaman

Her tür roman anlatısı belirli bir zaman aralığında geçer. Anlatının geçtiği zamanın belirli belirteçlerle vurgulanması anlatıdaki nesnel zamanı gösterir. Bir durumdan başka bir duruma geçişin anlatısı da öyküleme zamanıdır (Özdemir, 2000, s. 151). *Emek* adlı romanda anlatı zamansal olarak, geçmişten başlar, şimdiye taşınır ve geleceğe doğru ilerler. Zaman sürekli olarak okura hatırlatılır. Anlatının başlarında olayın gerçekleştiği zamanla ilgili belirteçler oldukça kesindir. Fakat anlatı ilerledikçe zaman kavramı oldukça silikleşir ve anlatı gelecek bir zamana taşınır. Geçmiş zaman belirteçleri kullanılarak her şeyi bilen bir anlatıcı tarafından olaylar okura öykülenir. Bilinen (di'li) geçmiş zaman (fr. passé simple) ve şimdiki zamanın hikâyesi (fr. imparfait) anlatının tamamında hâkimdir. Artsüremsel zamanın kullanılmasıyla anlatının uzun bir süre önce gerçekleştiği, ancak etkisinin hala sürdüğü hissi verilir (Herschberg Pierrot, 2003, s. 78). Şimdiki zamanın hikâyesi özellikle olay, uzam ve insan betimlemelerinde kullanılır. Geçmişe yönelik betimleme yoluyla değışimini sürdüren olgulardan bahsedilir. Zaman zaman anlatıcı ve roman başkışisi geleceğe yönelik olayları ve fikirleri Fransızcada geçmişteki gelecek zaman olarak kullanılan şimdiki zaman şart kipiyle (fr. conditionnel présent) önceler. Çünkü anlatıcı, roman kişilerinin eylemlerini gerçekleştirmesinden sonra olayları aktarır. Karşılıklı konuşmalar, bilinç akışları ve betimlemeler sırasında anlatı oldukça yavaş ilerler. Olayların öykülenmesinde ise zaman oldukça hızlı akar. Yapıtı oluşturan unsurları daha açık bir şekilde ortaya koyabilmek için, anlatıcı geriye sapım (fr. analepse) ve öncelemelere (fr. prolepse) başvurur. Bunun dışında anlatıda *özetleme* (fr. ellipse) ve *duraklama* (fr. pause) gibi yöntemler de kullanılır. Bu sayede okur, olaylar ve kişiler hakkında daha kesin bilgilere ulaşma olanağı elde eder. Romanın başkışisi Luc, kent soylularla yaptığı tartışmalarda toplumcu ülkülerinden ve gelecekte kurulacak herkesin eşit olacağı komün tarzı bir yerleşim alanından (fr. phalanstère) ve yenedünya düzeninden söz eder. Başkışisi işleviyle anlatıda kehanet sahibidir, her şeyi bilir ve anlatı *önsüremsel* (fr. prophétique) bir zamana oturur. Yeri geldiğinde Raimond da belirttiği üzere romanda geleceğe yönelik ve karmaşık yöntemler kullanılır ve ütöfik dünyadaki iyiler ve kötüler arasındaki mücadele anlatılır (Raimond, 2008, s. 32). Anlatıdaki olayların geçtiği tarih kesin olarak belirtilmez, ancak bununla ilgili birçok ipucu bulmak olasıdır. Sœurette 1852 yılından on yıl sonra dünyaya gelir. Anlatının başında yirmi beş yaşındadır. Dolayısıyla anlatı 1880 ile 1890 yılları arasında yaşanmış olayların öykülenmesini yapar. Onunla aynı yaşta olan Luc, romanın sonunda seksen beş yaşında yaşamını kaybeder. Dolayısıyla anlatı süresi altmış yıl sürer. Yapıtın üçüncü ana bölümünden itibaren anlatı tamamen ütöfik bir uzama yerleşir. Bundan dolayı zaman belirteçleri de masallarda olduğu gibi oldukça belirsizleşir.

b. Uzam

Uzam, anlatı kişilerini okura daha bütüncül olarak aktarabilmek için kullanılan bir anlatı ögesidir. Anlatıda uzam farklı biçimlerde kendini gösterebilir. Öyle ki, uzam tamamen kurgusal olabileceği gibi parçalı bir gerçekliğe de sahip olabilir. Ayrıca olaylara ve kişilere göre uzamlar *esenlikli* (fr. euphorique) ya da *esenliksiz* (fr. disphorique) bir hal alabilir. Gerçekçi yazarlar gibi doğalcı yazarlar da gerekircilik kanununu temel alarak, uzam, nesnelere ve kişiler arasındaki ilgiyi ortaya koymak amacıyla betimlemeye oldukça fazla önem verirler. “Betimlemeler, durumlar ve koşullar hakkında bilgi verir. Nesnelere ve mekânların biçim, hacim ve içerik birleşimleriyle ilgili bulguları aktarır. Aynı zamanda kişilerin toplumsal ve tinsel düzeyleriyle ilgili verileri sunarlar” (Schmitt ve Viala, 1982, s. 67).

Bu bağlamda *Emek* adlı romanda gerçek yer adları olduğu gibi, yazarın izlenimciliğine dayanarak adlandırılmış yerler de vardır. Yapıttaki anlatı Beauclair adındaki bir uzamda geçer. Buradaki uzamların genel durumu toplumsal sınıfların durumlarıyla aynıdır. İşçi ve köylü sınıfının bulunduğu yerler oldukça esenliksiz, kent soyluların buldukları uzamlar da oldukça esenliklidir (Zola, 2010, s. 6). Bir uzam olarak Abîme adlı fabrikanın adı Türkçeye dipsiz uçurum olarak çevrilebilecek eğretisel bir anlam taşır. Abîme, tam anlamıyla işçilerin her gün yaşamlarını tehlikeye attıkları bir cehennemsi bir uzamdır. Eğretisel olarak tam anlamıyla bir canavara benzetilen Abîme (Zola, 2010, s. 55-56), işçilerin yabancılaşmalarına neden olan en önemli merkezdir. İşçiler her gün burada eziyet görür ve burası sefaletin odak noktasıdır.

Brias Sokağının anlatımında toplumun her kesiminden insanı görmek olasıdır. İşçilerin ve köylülerin sefaleti her yerde aynıdır. Crêcherie'nin isimlendirilmesi yeniden doğuşu, adaleti ve umudu anımsatır (Zola, 2010, s. 56). Luc ve Jordan'ın Fourier ve Saint-Simon'un düşüncelerinin ışığında kurduğu bu yer işçilerin ve emeğin kurtuluşu ve yeniden doğuşunun anavatanı olmak iddiasındadır (Zola, 2010, s. 223). Zola, anlatısında bir araştırmacı ciddiyetiyle nesnel betimlemeye, bazen de nesnelere kendi duygularında yarattığı izlenimlerinden yola çıkarak öznel betimlemeye başvurur. Gerçekle ideal arasında bir bağlantı kurmak ister. Hem ideal ütopyik bir toplum betimlemesi yapar, hem de onu bilimsel temellere oturtmaya çalışır. Zola'nın örnek aldığı Fourier tarzı ütopya, insanı insan yapan duygu ve tutkuları özgürleştirmeyi amaç edinir. Hedef her bireyin kendi güç ve yeteneklerini keşfetmesini sağlamanın yanında, toplumsal düzeni tutkuların özgür bir şekilde gerçekleştirilebileceği biçimde oluşturmaktır. Bu ilkelerle oluşturulacak *phalanstère* diye adlandırılan ortak yaşam alanının (fr. commune) amacı, diğer bölgelerle bağlantı kurup yaygınlaşmaktır. Bu nedenle *phalanstère* kapalı bir ortak yaşam alanı değil, aksine dışa açık ve yaygınlaşması istenen bir toplum düzenidir.

Ütopya yazarları düşledikleri ideal toplumu genellikle yurttaşların yaşadığı yaşam alanlarıyla betimlerler. Amaçları, yenilenmiş bir yaşam ve sanayi kenti sunmaktır. Buna karşılık bilim-kurgu türünden yapıtlar ise geleceğe yönelik yeni fikir ve yaşam şeklinin ortaya konduğu tarihsel roman gibi okunan öncelemelerdir. Ütopya, bilim ve uygulamayı siyasetle ulamlar. Ütopyalar ve öncelemeler, hem yaşanan dönemi eleştirir hem de geleceğe ışık tutma özelliğine sahiptir. Bundan dolayı ütopyaların pozitif bilimlerle yakın ilişkide olduklarını söylemek olasıdır.

Romanda uzamsal açıdan birbiriyle karşılaştırmaya olanak veren zıtlıklar içeren uzamların anlatısı özellikle verilmiştir. Buna göre, oluşturulan yeni düzenle eski düzen arasındaki uzamsal değişim bir tabloyla şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 2. Roman kurgusunda eski ve yeni düzen arasındaki uzamsal değişimler

Abîme (Eski düzeni simgeleyen uzam)	Crêcherie (Yeni düzeni simgeleyen uzam)
Ekonomik açıdan, sınıflar arasındaki eşitsizlik oldukça büyüktür ve bu uzama yansır.	Ekonomik açıdan, sınıflar arasındaki eşitsizlik kaybolur ve refah seviyesi yükselir.
Eğitsel alanda, işçilerin durumu oldukça kötüdür okullar zenginler için vardır.	Eğitsel alanda, çocuklar temiz ortamda eğitim alır, teorik ve pratik bir arada yürütülür.
Toplumsal alanda, işçilerin sosyalleşecek alanları oldukça azdır genellikle meyhaneler tercih edilir.	Toplumsal alanda, insanlar kültürel ve sportif etkinliklere katılır ve meyhaneler kaldırılır.
Çevresel alanda, çalışma ve yaşam ortamı oldukça sağlıksız, bakımsız ve tehlikelidir.	Çevresel alanda, çalışma ve yaşam ortamı oldukça sağlıklı, bakımlı ve güvenlidir.
Hukuksal alanda, mahkemeler ve emniyet güçleri kent soyluların çıkarlarını korumak için vardır, halka kötü davranılır.	Refah seviyesi yükselen toplumda mahkemeler ve emniyet güçlerine ihtiyaç kalmamıştır.

c. Kişiler

Yazarın doğalacı kuram çerçevesinde oluşturduğu yazınsal yapıtlarında kişiler, yaşamış olduğu toplumdaki olası bilinç yapılarının temsilcisidirler. Yazar, yaşamış olduğu toplumdaki insan betilerini bedensel ve toplumbilimsel olarak inceler. Oluşturmuş olduğu her beti toplumda var olan belirli bir toplumsal ve tinsel bilinç bütünüünün temsilcisi durumundadır. E. Özdemir'e (1999, s. 253) göre, "yazar, gerçekten aldıklarını kendi kişiliklerinin hamuruyla yoğurur, biçimlendirir. Gerçek insanla kan bağı olmayan, insana özgü niteliklerden, edimlerden yoksun roman kişilerini yadırgarız çoğu zaman." Lukács'a göre tipler yaşamış oldukları toplumun ve tinsel dünyalarının eytişimsel bir ürünüdürler, var oldukları toplumsal yapı ve çevreyle bir bütün oluştururlar (Lukács, 1987, s. 256). Tip, toplumbilimsel ve tinbilimsel verilerin bir bütünüdür. Söz konusu olan, belirli bir dönemde gözlenmiş örnek toplumsal gerçekliklerdir (Schmitt & Viala, 1982, s. 72). Zola yapıtlarında oluşturduğu anlatı kişilerini genellikle bu doğrultuda oluşturur ve bu yapıttaki kişiler de iye oldukları toplumsal yapının ve çevrenin aynı zamanda gerekliliğinin birer ürünüdürler. Yapıttaki kişi kadrosu oldukça çeşitlilik gösterir. Toplumun her kesimini ve toplumsal yapılarını, dönemin ülkülerini ve tinsel durumlarını temsil eden bireyler romanda kendilerine yer bulur. *Emek*, kişiler düzleminde, Fransız toplumunun insan ansiklopedisi gibidir.

Anlatının başkarakteri olan Luc, toplumcu öğretilerin güdümünde olan bir mühendistir. Dönemin en mühim toplumcu düşünürlerinin sözcüsü ve savunucusu görevini üstlenir. Toplumda gözlemlemiş olduğu yozlaşmayı ve eşitsizliği vahşi anamalcılığa bağlar ve toplumu Fourier, Saint-Simon ve diğer toplumcu ve anarşist düşünürlerin ülküleri ışığında kurtarmaya çalışır (Zola, 2010, s. 181). Luc'un bir mühendis olması işçi sınıfını ve kent soylu sınıfı en iyi şekilde gözlemleyebilmesine olanak verir ve mesleğinin getirdiği saygınlık sayesinde insanlar üzerinde daha inandırıcı olur. Toplumdaki yapısal ve düşünsel değişiklik önerileri, lider yeteneğindeki Luc tarafından topluma sunulur. Liderin değiştirmek istediği toplumu ve kültürü iyi bilmesi gerektiği için, romanın ilk yarısında toplum uzunca gözlemlenir. Toplumsal sorunlar içinde bocalayan emekçi halk, toplumsal koşulları düzeltmek ister, ancak bunu gerçekteştirebilecekleri kuramsal bir altyapıları yoktur. Luc onlara bunu sağlar ve bunu gerçekteştirebilmeleri için onlara maddi ve manevi destek verir. Adbilimsel (fr.onomastique) açıdan bakıldığında adı bile "aydın" ve "yol gösteren" anlamı taşır.

Jordan adlı roman kişisi de kurulacak olan *phalanstère*'de oldukça önemli rol oynar ve Luc kadar önem taşır. Sürekli bilimsel çalışmalar yapan, kendini insanlığa adanmış ve laboratuvarından çıkmayan bir bilim adamı niteliğindedir. Fosil yakıtlarla çalışan sanayi makineleri yerine, temiz enerjiyle çalışan makineler yapmak ve kas gücünü azaltmak en büyük hedefidir.

Ragu ise, yapıtta yer alan karakterler arasında yabancılaşmış işçilerin tipik örneğidir. Sınıf bilincine sahip değildir ve her ne kadar işverenleri eleştirse de ikiyüzlü tavırlar sergiler. Sınıf bilincine sahip eylemci meslektaşlarıyla alay eder ve onları yerer. Kolay yollardan zengin olmanın peşindedir (Zola, 2010, s. 13). Yapıtın ilerleyen bölümlerinde kurulmak istenen yeni komüne karşı cephe alır. Luc'u öldürmeyi dener, ancak başarısız olur. Yapıtın son bölümünde toplumcu komün kurulmuştur ve Ragu yaptıkları için pişmandır, ne var ki geri dönmeyi kendine yediremez.

Kentsoylu sınıfa mensup Boisgelin, asalak gibi yaşayan bir tiptir. Tembel, başkalarının sırtından geçinen ve yaptığı her işte başarısız olan bir anlatı kişisidir. Yaşamında yaptığı en iyi şey para harcamak, eğlenmek ve insanlardan para koparmaktır. Yaşamı boyunca hiçbir işte çalışmaz ve okulu bile zor bitirir. Abıme, yanıp kül olduktan sonraki tek endişesi sahip olduğu ayrıcalıkları koruyabilmektir. Bundan dolayı Luc'le bir anlaşma yapmaya çalışır, ancak bu gerçekteşmez. Boisgelin, Crêcherie'deki yaşam biçimine uyum sağlayamaz. Zola, onun kalıtsal özelliklerini öne çıkararak biyoloji alanında bilinen kalıtım yasanına bir göndermede bulunur (Zola, 2010, s. 200).

"Yardımsız" anlamı taşıyan Bonnaire adlı kişi, sınıf bilincine sahip ilerici ve devrimci bir tiptir. Sınıfının ilerici ülküsündeki sorumluluğunun bilincindedir ve gelecekte umutludur (Baysan, 2010, s. 4). Yardımlaşma ve dayanışma onu tanımlayan en önemli nitelikleridir. Meslektaşları tarafından sevilir ve saygı görür. Yapılan grevlerin ve oluşturulan yeni komünün liderlerindedir.

Josine ise, sömürülen ve aşağılanan işçi tipinin en iyi örneklerindedir. Aynı zamanda yapıttın neredeyse tamamında erkekler tarafından baskılanan kadınların temsilcisi durumundadır. Kadın tipler ikincil niteliklere sahip, silik ve etkisizdirler. Yeni düzenle birlikte bu durum değişir. Josine, anlatının son bölümünde Luc ile evlenir ve çocukları olur.

Önem arz eden diğer kişilikleri de kısaca sıralamak gerekirse, Nanet, sömürü dizgesinin en genç kurbanlarından. Anlatının başında altı yaşındadır, ancak yeni düzende en büyük umutlardan biri olur. Lunot Baba, yabancılaşmış ve sömürülmüş işçi tipinin en acıklı örneğidir. İnsanlık dışı çalışma koşullarının en belirgin kurbanıdır. Delaveau, fabrikanın en buyurgan ve baskıcı yöneticisidir. Başkaldırıya asla tahammülü yoktur. Var olan düzenin en katı koruyucusudur. Sœurette, Jordan'ın kız kardeşidir. Yapıtta oldukça etkisiz görünmesine rağmen o, Luc'un kadın hali gibidir. Dünya görüşleri ve kişilikleri başkarakterle aynıdır. Luc'u Beauclair'e gelmeye o ikna eder ve o da aynı toplumcu öğretilerden esinlenir (Baysan, 2012, s. 2). Hermeline, anlatıda çok küçük bir role sahiptir. Rahip Marle ile giriştikleri bir tartışmada dinin, eğitim ve devlet kurumları üzerindeki olumsuz etkisinden bahseder ve olguculuk ile laikliğin savunuculuğunu yapar. Ona göre dinsel bütün kurumlar ortadan kalkmalıdır. Madam Mitaine, bir kent soyludur, ancak toplumcu bir bilince sahiptir ve işçilere yardım eder. Abîme mülkünün sahibi Mösyö Jérôme, hasta yatağındaiken bütün sermayesinin ve mülkünün insanlara dağıtılmasını ister çünkü bunlar aslında herkese aittir.

Greimas, anlatı kişilerinin ne olduklarına göre değil ne yaptıklarına göre ele alan bir model sunar ve bunun adını "eyleyenler modeli" olarak adlandırır. Ona göre kişiler birer eyleyen (fr. actant) olarak işlev görür. Bu eyleyenler gönderici, alıcı, özne, nesne, engelleyici ve destekleyici olmak üzere altı farklı işleve sahiptirler. Ancak her eyleyen aynı anda birden fazla işleve sahip olabilir. Gönderici özneyi harekete geçiren olgular ya da olaylardır. Alıcı ise varılan sonuçtur. Özne, arzulayan ve amaçlayan görevindedir. Nesne aranılan ve istenilen şeydir. Destekleyici özneye yardım eder. Engelleyici ise ona engel olmaya çalışır (Yücel, 1982, s. 102-103). Greimas'ın eyleysel modeli'ne göre *Emek* adlı romanın kişi işlevlerini şu şekilde tespit etmek olasıdır:

Tablo 3. *Anlatı kişilerinin gösterebilimsel işlevleri*

Gönderici	Siyasi yapı, fakirlik, anamalcılık, sömürü, yabancılaşma, insansızlaşma
Alıcı	Özgürlük, toplumculuk, kutsallaştırma, emeğin özgürlüğü, toplumsal düzen
Özne	Luc, Jordan, Bonnaire, işçi ve köylü sınıfı
Nesne	Özgürlük, toplumcu düzen, refah, teknolojik atılım, laik eğitim
Destekleyici	M. Jérôme, Sœurette, Josine, Hermeline, Yvonnot'lar, Morfain, Lunot baba
Engelleyici	Kent soylular, bilinçsiz işçiler, yargıç Gaume, Yüzbaşı Jollivet, rahip Marle

d. Toplumsal Yapılar ve İlişkiler

Goldmann'ın oluşturduğu inceleme yönteminin odak noktalarından bir diğeri, toplumsal sınıfların durumunu ve sınıflar arasındaki çatışmayı tespit etmektir. Çünkü insanın mensubu olduğu toplumsal sınıf, onun bilinçlenmesinde oldukça önemli rol oynar. Bu anlayış Zola'nın doğalcı anlayışında da görülür. Kentsoylu ve emekçi sınıfın özümlediği ekinsel değerler bilinçli uygulanmayan *içgüdüsel ekin* (fr. culture instinctive) olarak adlandırılabilir. İçine doğmuş olduğu çevre ve ortam onu şekillendirir ve bir dünya görüşüne sahip olmasını sağlar. Toplumu oluşturan bireyler belirli iktisadi, siyasi ve toplumsal ortak hedeflere ulaşmak için kendi içlerinde bir işbirliği oluşturup toplumsal ilişkilere girer. Bundan toplumsal sınıf kavramı ortaya çıkar. Bir toplumsal sınıfa iye olan bireyler genelde benzer alışkanlıklar, tepkiler ve beklentilerle iç içedirler (Dönmezer, 1994, s. 136-139). Toplumdaki bazı kişiler maruz kaldıkları normları kabul etmez ve toplumbilimde *sapma* (fr. déviance) denen başka şekilde davranış biçimi geliştirirler. Romanın bazı kişileri, özellikle başkarakter Luc, mensubu olduğu sınıfın ekinsel ve yapısal değerlerini reddederek sapıcı eylemlerde bulunur. Bir kentsoylu olmasına karşın işçilere yardım eder. Bunun aksine romanda, işçi sınıfına mensup olmasına karşın kentsoylulara hizmet eden işçi kişilikler de vardır.

Luc, toplumcu düşünürlerin yapıtlarını okuyarak yeni bir düzenin oluşturulabileceğine inanır ve bunu gerçekleştirebilmek için harekete geçer. Başlangıçta barışçıl yollarla kurulmak istenen yeni komün, kent soylular tarafından çok ciddi derecede baskılanır. Yeni komünün kurulması aşamasında içerden ve dışardan birçok olumsuzluk ortaya çıkar. İşçi sınıfı uzun zamandır girişmiş olduğu grevler yüzünden oldukça zayıf düşmüş ve kent soylular onlara hiçbir şekilde hoşgörülü davranmaz. Öyle ki, anlatının ilk yarısında işçilerin bu durumu oldukça acıklı bir tabloyla okuyucuya sunulur. Kent soylular ise şatafat içinde yaşar ve anlatıcının onlarla ilgili yorumları ve yansıtmaları oldukça yericidir. Yapıtın ikinci kitabının sonuna kadar sınıf çatışmaları had safhadadır. Üçüncü kitaptan itibaren sınıflar kaynaşır ve sınıfsız bir toplum oluşur. Toplumda hızlı bir yenileşme hareketi gerçekleşir ve bunun sonucunda bazı kişiler gerçekleşen değişikliklere uyum sağlamakta zorlanır. Kent soylu sınıftan bazı kişiler yeni düzene uyum sağlayamadığı gibi, işçiler arasında olup da uyum sağlayamayanlara da rastlanır. Bu tür değişimlerin yaşandığı ortamda, bazı kişiler toplumla bireyin bağının kopması anlamındaki *anomi* durumunu yaşar ve bu durum onların içsel

dünyalarında ölüme kadar sürükleyebilen ciddi bir bunaltı yaratır. Yapıttaki Morfain kişisi böylesi bir duruma oldukça iyi bir örnek oluşturur (Zola, 2010, s. 196).

Emekçi halkın yaşam ve çalışma koşullarındaki sefalet, işverenlerin çalışanlara karşı takındığı insanlık dışı tutum, yazarı ütopyacı toplumcu düşünceye yönlendiren başlıca nedenlerdir. İşverenler, kendilerine göre hiçbir hakka sahip olmayan emekçileri bir meta olarak görür ve onlara karşı oldukça insafsızca davranırlar. Ekonomik ve siyasal anlamda toplumun üst tabakasını oluşturan bu sınıf çıkarlarını koruyabilmek adına her türlü yasa dışı ve şiddet içeren yola başvurabilecek güç ve bilince sahiptir. Bu ayrıcalıklarını koruyabilmek için süregelen dizgenin devamlılığını gerekli görürler. Devletin bütün kurumları onlara hizmet eder (Zola, 2010, s. 122-123). Bu gerekçelerle, anlatıda kent soylulara yönelik göndermeler ve veriler oldukça eleştirel biçimde verilir.

İşçilerin çalışma ortamı ve yaşam koşulları oldukça kötüdür. Yapmakta oldukları işler oldukça tehlikeli ve çalışma yerleri son derece sağlıksızdır (Zola, 2010, s. 55-56). Çoğunluğu ağır ve tehlikeli işlerde yaşamlarını kaybederler. Yaşamda kalanlar ise her geçen gün biraz daha ezilirler. Romanda ortaya konan toplumsal betimlemeler XIX. yüzyıl Avrupa'sının tipik bir insanlık portresidir. Ekonomi ve işçi dünyasıyla ilgili roman içeriğinde Marx öğretisine ait pek çok kavramı görmek olasıdır. Yabancılaşma, fetişizm, insansızlaşma, şeyleşme, mülksüzleştirme ve sermaye birikimi gibi kavramlar bilinçli olarak yazarın kullandığı terimlerdir.

Romanda, üretilen her nesnenin bir kullanım değeri olduğuna vurgu yapılırken, üretimde en büyük paya sahip işçi veya köylü emeğinin görmezden gelinmesi işçi ve köylü sınıfının yaşamış olduğu sefaletin temel nedenlerden biri olarak gösterilir. Nesnelere yararının göz ardı edilip olduklarından daha değerli kabul görmesi fetişizmdir. Sahip oldukları araçlarla ayrıcalıklı bir yerde görülmesini sağlayan kent soylu sınıfı ayrıcalıklı hale getiren de fetişizmdir. Sermaye birikimi ise anamalcılığın en önemli silahıdır. Kar elde etmek için yatırılan paraya dayalı dizge, başkalarının sömürülmesine yol açar. Ancak yeni ütopyacı toplumcu düzenle birlikte üretim araçları mülksüzleştirilir ve iktisadi eşitlik sağlanır. Romandaki eski ve yeni düzen boyutlarında birey ve toplumun sahip olduğu ekonomik ve siyasal hak ve özgürlükleri ele almak gerekirse şöyle bir tabloyla karşılaşmak olasıdır:

Tablo 4. Eski ve yeni düzen yapılarının karşılaştırılması

Eski Düzen	Yeni Düzen
Siyasi alanda bireycilik, merkantilizm ve rekabet esastır. Siyasi makamlar için başat olan var olan düzeni ve kent soyluların ayrıcalıklarını korumaktır.	Siyasi alanda toplumculuk, dayanışma ve yardımlaşma esastır. Toplumun gereksinimlerine göre iyileştirme çalışmaları yapmak siyasi yapıların başat kaygısıdır.
Ekonomik alanda büyük bir eşitsizlik vardır. Varolan dizge sermaye ve mülkiyete dayalıdır.	Ekonomik eşitlik sağlanır. Sermaye ortadan kaldırılır ve üretim araçları mülksüzleştirilir.
Toplumsal yapılar büyük bir çatışma halindedir. İşçi ve köylü sınıfının yaşam ve çalışma koşulları oldukça kötüdür.	Toplumsal yapılar kaynaşır. Kent soylular asimile edilir. Sınıfsız bir toplum oluşturulur. Halk refah içindedir.
Eğitsel alan dini kurumların etkisi altındadır ve sadece zenginlerin çocukları bundan faydalanabilir.	Eğitsel alanda laik ve olgucu bir anlayış kabul edilir. Herkes faydalanır. Kuram ve uygulama birleştirilir. Etkin insan yaratılır.
Hukuk, kent soylu sınıfın emrindedir ve emniyet güçleri halk tabakasına oldukça kötü muamele eder.	Sermaye ve mülkiyetin ortadan kalkmasıyla hukuk ve emniyet güçlerine gerek duyulmaz. Hapishaneler kapatılır.
Dini yapıların devlet kurumlarındaki etkisi oldukça fazladır ve Katoliklik baskın dini anlayıştır.	Dini kurumlar ortadan yavaşça kalkar. Din insanların hür vicdanına bırakılır. Esas olan olguculuk ve laikliktir.
Teknoloji işçiler için oldukça tehlikeli ve kullanışsızdır. Fosil yakıtlar nedeniyle çevre kirliliği oldukça artmıştır.	Teknoloji insan için kullanışlı doğa için saygılı bir biçim alır. Temiz yakıtların tüketilmesi ile çevre korunur.

2. Açıklama aşaması: Aşkın Çözümleme

İncelemekte olduğumuz yapıt üzerinde artsüremsel bir inceleme yaparak yapıtın ortaya çıktığı ve anlatının geçtiği çevreye yapıyla ne kadar ve nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymaya çalışmak, yapıtın metin boyutunu aşan aşkın çözümleme aşamasını oluşturur. Bu aşamada yapıtın oluşmasında

doğrudan veya dolaylı etkileri olan dönemin ve toplumun tarihsel, toplumsal, siyasal, eğitimsel, vb. yapıların ele alınması ve yapıya yansıyan dünya görüşünün açıklanması gerekir.

a. Tarihsel ve Toplumsal Olaylar

Sanayi devrimine bağlı olarak artan meta üretimi anamalcı pazar anlayışını geliştirir ve kırsaldan kente yönelen göçlerde büyük bir artış olur. Buna bağlı olarak Fransız toplumu geleneksel tarım toplumu yapısından fabrika ve atölyelerde çalışan işçi ağırlıklı toplum yapısına doğru kayar. Uzmanlaşma, işbölümü ve artık değer sömürüsü hız kesmeden yaygınlaşır, bu da sınıf çatışmalarına neden olur. Erkin anamalcı dönem bütün XIX. yüzyılı kuşatır. Üretilen malın niteliğinden çok niceliği önem kazanır hale gelir. Bütün bunlara kentleşme, nüfus yoğunluğu, toplumsal yapılarda değişim, siyasal çalkantılar, ekonomik krizler ve değişimler eklenir. Eğitimin daha kaçınılmaz olmasından, ülkelerin askeri yapılanmalarına varıncaya kadar her şeyde bir değişim söz konusu olur.

Goldmann, Avrupa'nın anamalcılık tarihini inceler ve XIX. yüzyıl boyunca süren dönemi erkin anamalcılık dönemi olarak adlandırır. Bu dönem boyunca bireycilik, akılcılık ve deneycilik gibi anlayışlar bütün kurumlara egemen olur. Bu dönemin son çeyreğinde oldukça önemli olaylar gerçekleşir, toplumsal yapılar ve kurumlar tümüyle dönüşüme uğrar. Ekonomik alanda serbest pazara dayalı bir anlayış süregelir, ancak devlet eliyle halka birçok alanda ayrıcalık ve olanaklar tanınır. Siyasal çoğunluk monarşistlerin elinde olsa da kraliyet aileleri arasında gruplaşmalar su yüzüne çıkar. Bu durumdan yararlanan cumhuriyetçiler siyasal alanda ülkenin yönetimini üstlenir (Maurois, 1947, s. 495). 1875 Şubatında III. Cumhuriyetin anayasası ilan edilir. III. Cumhuriyet yönetiminin uyguladığı olumlu politikalar uluslararası ve ulusal düzlemde güveni sağlar. 1881-82 yıllarında Jules Ferry'nin önderliğinde eğitim 6-13 yaş arasındaki çocuklar için zorunlu ve laik hale getirilir. İlkokullar ve kızlar için özel liseler açılır (Duby, 1999, s. 747). Okullarda kuram ve uygulama birlikte yapılır. Belirli bilimsel alanlarda verilen derslerin yanında vatan sevgisi aşılanır. Kuzey Afrika ve Uzak Doğu Asya sömürgeleştirilir. 1880-90'lı yıllarında sömürgecilik çalışmaları hızını artırır. Sanayileşmeyle beraber toplumda yeni bir zengin sınıf ortaya çıkar. Bu sınıf siyasal alanda yetkin, toplumsal alanda saygın ve ekonomik alanda oldukça etkindir. 1870-90 arası hafif sanayiden ağır sanayiye geçilir. Kömür en başlıca enerji kaynağı olur. Demir ve çelik üretimindeki yeni uygulamalar sayesinde gemiler ve demir yolları daha hızlı üretilir hale gelir, ulaşım ve taşıma kolaylaşır (Bouguinat & Pellistrandi, 2005, s. 108-130). Ülkenin dört bir yanına köprüler, tüneller, köprüyollar, barajlar ve demiryolları yapılır. Son olarak, Amerikan iç savaşından sonra Fourier'nin ütopyik sosyalizmini benimseyen Amerikan hareket, belli bir etkinlik dönemi geçirir. Fransız göçmen Ernest de Boissière'in öncülüğünde Kansas Silkville'de kurulan kolonide yeni ortaklık toplulukları oluşturmaya yönelik birkaç girişim olur (Sarcey, Bouchet, & Picon, 2003, s. 96). 1840'lardan itibaren dünyanın birçok yerinde, özellikle Kuzey Amerika'da benzer girişimler gerçekleşir, ancak sermaye eksikliği, iş bilmezlik, dinsel ve ideolojik tartışmalar gibi nedenlerden bu girişimler üç yıldan fazla ayakta kalamaz.

XIX. yüzyılda Avrupa siyasetinin mimarları tüccarlar ve sanayiciler olur. Sahip oldukları ayrıcalıkların korunduğundan emin olmak için devletin bütün kurumlarına nüfuz ederler. Adam Smith bu kişileri insanoğlunun efendileri olarak adlandırır. "Yeryüzündeki bütün çağlar boyunca, insanoğlunun efendilerinin kem özdeyişinin, her şey kendimiz için diğer insanlara hiçbir şey yok doğrultusunda olduğu anlaşılmaktadır" (Smith, 1997, s. 336). Toplumun en önemli kaygısı çoğunluğa nazaran azınlığın imtiyazlarının korunmasıdır. Güç dengeleri yavaşça aristokrasiden bürokrasiye doğru kayar. Seküler kişiler ve Katolikler arasındaki anlaşmazlık cumhuriyetçiler için bir fırsat olur ve yönetimi devralırlar. Toprağa dayalı zenginlik anlayışı yerini sermayeye bırakır. Kentsoylu sınıfa mensup ailelerin çocukları ilgi gören ve nitelikli eğitim veren büyük okullarda genellikle mühendislik, madencilik, askeri, iktisat, siyaset ve ilahiyat üzerine eğitim alır. Ekonomik alandaki en büyük çekişme muhafazakârlar ve serbest piyasacılar arasında gerçekleşir. III. Cumhuriyet dönemi boyunca genellikle yüksek, orta ve küçük kent soylulardan oluşan muhafazakâr anlayış benimsenir. Sömürgecilikle birlikte sanayicilik ve bankacılık alanında da büyük atılımlar olur (Ponteil, 1968, s. 270).

III. Cumhuriyet ilan edilmesiyle işçilerin çalışma ve yaşam koşullarında belli oranda iyileşmeler gözlemlenir. 1873'e kadar emekçilerin büyük çoğunluğu tekstil, giyim, kozmetik ve gıda sanayisinde çalışır. Bu dönemden sonra ağırlık merkezi demir çelik ve maden sanayisine kayar. Çalışma saatleri 12 saat olarak belirlenmesine rağmen işçiler günlük 15 saate çalışmayı sürdürmek durumundadır. İşçi ücretleri oldukça yetersizdir, ancak aşırı üretime karşılık ekonomik bunalımın sürmesi ürün fiyatlarının düşmesine ve işçi ücretlerinin alım gücünün artmasına neden olur. Bir işçi ailesinin geçinebilmesi için ailenin tüm bireylerinin çalışması gerekir. Roman içeriğine yansıyan dönemlerde erişkin erkek işçiler günlük 2 frank, kadınlar 1

frank, 9-12 yaş aralığındaki çocuklar 45 sent ve 13-17 yaş arasındaki gençler 75 sente çalışır (Villermé, 2006, s. 134). Alınan düşük ücretlere karşın işverenler daha az ücret ödemek için ücretler üzerinde oynamaya çalışır. Kırsal kesimden kente göçmüş işçiler genellikle tek odalı dairelerde yaşarlar. Yoğun işçi nüfusunun olduğu sanayi kentlerinde sıklıkla üç metrekarelik dairelerde beş veya altı kişinin yaşadığı da bir gerçeklik olarak kayıtlara yansır. Odalar nemli, penceresiz, havasız ve kışın çok soğuk, yazınsa çok sıcaktır (Dolléans, 2003, s. 18). Bütün bu kötü koşullara karşı 30 Haziran 1881 tarihinde işçilerin toplu eylem yapması anayasal hak olarak kabul görür. Sonrasında, 21 Mart 1884'te işçi sendikaları ekonomi, ticaret ve sanayi alanlarında söz sahibi olur. 29 Temmuz 1881'de ise basın özgürleşir. Mutualizm⁵, kolektivizm⁶ ve anarşizm⁷ gibi ideolojiler güç kazanır. 1871'den 1890'a kadar toplamda 11.000 işçi grevi gerçekleşir. 1879 yılında Sosyalist İşçiler Partisi Federasyonu tarafından düzenlenen kongreye Fransız sosyalizminin kurucusu sayılan Jules Guesde yanlısı birçok kişi katılır. İşçilerin toplumsal sorunları ve özgürleşmesi üzerine ciddi tartışmalar gerçekleşir. Guesde yanlısı Fransız İşçi Partisi yerel ve genel seçimlerde oldukça başarılı sonuçlar elde eder. Sosyalistler tarafından kazanılan bölgelerde sosyal yardıma dayalı uygulamalar yapılır, işçi mücadelesi desteklenir ve hükümet sertçe eleştirilir. Yeni bir siyasi uygulama başlatılır (Noiriel, 1986, s. 105).

Köylü sınıfı diğer bütün toplumsal sınıflara göre daha perişan bir halde bulunur. Çaresiz durumdaki köylüler geçim sıkıntısı çeker ve çoğunluğu toprak sahiplerinin arazilerinde çalışan köle durumundadır. Toprak sahibinin onlar üzerinde büyük bir baskısı vardır ve onların emek gücüyle zenginleşirler. Toplumsal gelişmelerden habersiz, dünyaya kapalı bir kitleyi oluşturan işçiler, şehirlerdeki fabrika ve atölyelerdeki çalışma ve ücret koşullarının başkasının toprağında karın tokluğuna çalışmaktan daha iyi olacağı düşüncesiyle çareyi şehirlere göç etmekte bulurlar. Bir kısmı mevsimlik, bir kısmı sürekli işçi olarak çalışma yaşamı içinde yer alır. Aralarında ciddi bir birlik veya sendikalaşma yoktur. Bu nedenle özellikle daha küçük kentlerde daha fazla sömürülürler (Lhomme, 1970, s. 530).

Bütün bu toplumsal yapıların, eşitsizlik, adaletsizlik, ezilmişlik ve yozlaşma toplum bireyleri ve sınıfları üzerinde farklı biçimde bir bilincin oluşmasına neden olur. Böylesi bir durumda karşısında doğal olarak burjuva sınıfıyla işçi sınıfının beklentileri farklı düzlemlerde oluşur. Kendini işçi sınıfı tarafında konumlandıran yazar Emile Zola, bu sınıfın beklentileri, özlemleri ve sorunlarına çare bulunması konusunda aydın ve sözcü kimliğini öne çıkararak, işçi sınıfında oluşan bilinci daha sistematik hale getirerek şekillendirir. Döneminin bütün alt ve üst yapılarını mercek altına alıp, ortaya çıkan yeni siyasi öğretilerin var olan durumun yarattığı sorunlara çare olacağını düşünür ve kendince oluşturduğu model ve dünya görüşünü yapıtına taşır.

b. Dünya Görüşü ve İdeoloji

Yazarın büyük bir özenle oluşturduğu kişi kadrosu, Fransız toplumunda yer alan bilinç yapılarını yansıtabilecek çeşitlilik içerir. Lukács'a göre bilinç yansımaları yazınsal yapıtlarda kişiler aracılığıyla gerçekleşir. Her bir kişi belirli bir bilinç yansımalarını temsil eder ve doğrultuda hareket eder. Bu bağlamda yazarın kişi kadrosu yabancılaşmış, idealist, sorgulayan, sömürülmüş, sömüren, buyurgan, itaatkâr, tembel, çalışkan, yardımsever, bireyci ve genellikle birbirlerine zıt kişilerden oluşur. Yapıtta sahip olduğu toplumsal sınıfın değerlerini yadsıyan ve gerçek değerlerin, ilerici ülkelerin arayışında olan sorunsal kahramanlar olduğu gibi, içinde bulunduğu sınıfın bütün değerlerini özümseyen olumlu kahramanlar da vardır. Yazar, sözcülüğünü ya da temsilciliğini yaptığı toplumun karşı karşıya olduğu duruma model oluşturacak dünya görüşü veya ideolojisini romanın başkişisi aracılığıyla ortaya koyar.

Romanın başkişisi Luc aracılığıyla sözcülüğünü ve savunuculuğunu yaptığı öğretileri ve düşünceleri açığa vurur. Onları kutsar, ulular ve onlara güzelleme yapar. Fourier ve Saint-Simon gibi ütopyacı toplumcuları yeni oluşturulacak düzenin bir anlamda peygamberleri olarak gösterir. Birçok toplumcu düşünür mevcut anamalcı dizgeyi ve gücü elinde bulunduran toplumsal sınıfı o dönemde en iyi şekilde eleştirdikleri için Fransa'nın gerçek aydınlanmacılarının bu isimler olduğunu savunur. Zola da aynı doğrultuda düşündüğü için onların öğretisi ve ideolojilerini benimser ve roman evreninde onları model aldığı açıkça belli eder. İnsanın insanı sömürmesini gerçekleştiren anamalcılığın, üretim araçları ve özel

5 Çıkar elde etmeyi dışlayan, paylaşım ve dayanışma halinde karşılıklı güven ve anlayışı etik bir yaşam biçimi olarak öneren öğreti.

6 Yürütme ve karar mekanizmalarının toplumsal kesimlerin temsilcilerinin toplum adına ortaklaşa yürütülmesiyle oluşturulan toplumsal ve siyasi teşekkül.

7 Her türlü hiyerarşi ve otoriteyi dışlayan düşünsel ve siyasi akım.

mülkiyetin toplumun veya kamunun malı olmasıyla aşılabileceği (Hançerlioğlu, 1977, s. 352) düşüncesi benimsenir.

Emek kavramı XIX. yüzyılın bütün toplumcu öğretilerine konu olur. Emek, insanın özünün bulunabileceği bir coşku kavramı olarak kabul edilir. Proudhon, “toplumun kurucu biriminin aile değil atölye olduğunu bildirir” (Sarcey, Bouchet, & Picon, 2003, s. 73). Bununla birlikte insanın emekle olan ilişkisi çarpıcı bir biçimde dile getirilir. Özyönetimsel yapıya bürünecek atölyelerin karşılıklı yardımlaşmayla emeği özgürleştireceği düşüncesi ortaya çıkar. Saint-Simon sanayicilerin, zanaatkarların, işçilerin, sanatçıların ve mühendislerin bir araya gelmesiyle büyük bir sanayi yapılaşmasının ve bilimsel alanda yetkinleşme okulunun kurulmasını önerir. Ona göre, üretim araçları onları kullanmayı bile bilmeyen sahiplerinden alınıp yetkin kişilerin eline verilmelidir. “Her şey sanayi aracılığıyla, her şey onun için” formülüyle özetlenen bir sistemin ve bir partinin “sanayileşmecilik” şeklindeki adlandırılmasında buluşurlar” (s. 206). Aristokrasiyi, ruhban sınıfını, askeri kesimi, bankaları, idari ve hukuki yapıları üreticilere musallat olmuş eşek arıları olarak tanımlar (s. 207).

Zola'nın romanda öğretisini model olarak sunduğu Charles Fourier, insanı oluşturan bütün tutkuların ve ahlaki olguların özgürleştirilmesi üzerinde yoğunlaşır. O, insanı kıyamete götüren bütün olumsuz davranışları ve tavırları yasaklar ve insanları ortaklaşmaya yönlendirir. Ona göre her birey kendi potansiyelinin bilincine varacak ve toplum tutkuların yoğunluğuyla oluşturulacaktır. Bu ilkelerle oluşturulacak olan *phalanstère*, çevresindeki bölgelere de yayılacak ve bütün dünyaya ulaşacaktır. Düşünürün oluşturmuş olduğu öğreti şu ilkelere dayanır: Aile tarzında büyük uluslararası insanların birliği, ürünü birlikte üretme ve eşit bir şekilde dağıtma, herkes için eşit bir eğitim modeli, miras hakkının ve özel mülkiyetin kaldırılması, hiçbir ayrıcalığa sahip olmayan ve her an değiştirilebilir yönetim organları, fiziksel ve zihinsel mükemmelleşme (Rubel, 1958, s. 493). Fourier, öğretisinde gelecekte olabilecek sanayiye dayalı çevre sorunlarını da öngörerek, sanayinin temiz yakıt kullanımına yönelmesini ve doğal kaynakların hakkaniyetli bir şekilde kullanılmasını öğütler.

Tam anlamıyla bu ilkeler doğrultusunda olmasa da dünyanın birçok yerinde, özellikle Kuzey Amerika'da, *phalanstère*'ler kurulur. *Phalanstère*'in amacı her türlü tutkuya sahip insanın her alanda ortaklık kurması ve yayılmasını sağlamaktır. Böylece eytışimsel bir hal alan Fourier'in öğretisi doğrultusunda oluşturulacak *Phalanstère*'ler içine kapalı değil, dışa açık bir toplum modeli olarak sunulur. Ancak oluşturulan ilk örnekler uzun ömürlü olmaz:

Amerikan phalanstèrelerinin başarısızlığı, başarısız ve mikro-toplulukların çoğalması nedeniyle ne yazık ki öngörülebilen türdendi. Gereken sermaye olmaksızın kurulmuş oldukları ve dini ya da başka tartışmaların içine sürüklendikleri için toplulukların çoğunun ömrü üç yılı aşmamıştır (Sarcey, Bouchet, & Picon, 2003, s. 95).

Dönemin sermaye sahiplerinin karşıtlıkları ve süregiden ekonomik-politik dizgenin yüzünden de bu komünler olumsuz etkilenir. Bunlara koşut olarak, aynı dönemde Proudhon ve Kropotkin gayretleri sayesinde anarşist komünizmin ortaya çıkması komünleri olumsuz etkiler. Bu anlayışa göre bireyler özgür ama aynı zamanda birlik; beldeler birbirinden bağımsız, ancak dayanışma içerisinde olmalıdırlar. Birbirleriyle çelişir görünen öğretinin istekleri, zaten karışık olan aydın ve siyasetçilerin kafasının biraz daha karışmasına neden olur.

Zola tarafından okura yansıtılmak istenen dünya görüşü, birçok toplumcu, anarşist ve usçu düşünürün öğretilerinden faydalanılarak oluşturulur. Bu kuramcılardan esinlenerek yeni bir dünya görüşü ve ütopya şekillendirir. Ütopyalar ve öncelemeler süregiden dönemi eleştirir ve geleceğe ışık tutar. Uzman bir gözle okuma sonrasında bu romana, Francesco Nitti'nin *Katolik Sosyalizm* (Le Socialisme catholique), Kropotkin'in *Anarşi, Felsefesi ve İdeali* (L'anarchie, sa philosophie et son idéal), Charles Fourier'in *Yeni Dünya* (Nouveau Monde) adlı yapıtlarıyla Saint-Simon, Comte, Proudhon ve Cabet'nin düşüncelerinin esin kaynağı olduğu açıkça görülür. Zola kaleme aldığı tüm yapıtlarında olabildiğince doğalcı kurama sadık kalır, onun çerçevesi ve ilkeleri doğrultusunda yapıtlar verir. Ancak III. Cumhuriyet dönemiyle birlikte oluşturmaya başladığı *Quatre Évangiles* adlı roman serisinde insanın ve toplumun nasıl olması gerektiği konusunda kafa yorar, sağlıklı bir insan ve toplum yaratmaya yönelik düşüncelerini kaleme alır. Roman evrenindeki kişilerini oluştururken, Marksçıların yaptığı gibi salt ekonomik olgulardan değil, biyolojik ve ekonomik olgulardan hareket eder.

Yukarıda adı geçen toplumbilimci ve düşünürlerin görüşleri doğrultusunda yapıta yansıyan dünya görüşünün tutarlılığı ve özgünlüğünü sorgulamak gerekirse, şu saptamalar yapılabilir: Öncelikli olarak, oluşturulan dünya görüşü yazarın kendi bilincinde şekillendirdiği bir dünya görüşü değildir, yazar onu

ancak farklı görüşlerin bir sentezini yaparak kendi tarzında biçimlendirmiştir. Buna ek olarak yazarın dünya görüşü var olan toplumsal koşullara ciddi boyutta eleştiriler getirirse de, toplum düzenini sağlayacak somut bir dizge halinde uygulanabilir nitelikte değildir. Çünkü büyük oranda etkilendiği Fourier'nin ütopyacı toplumcu öğretisi de kendi içinde her ne kadar tutarlı ve mümkün görünse de, yaşama geçirilme noktasında öngörülme yen engelleri aşmakta başarısız olur. Zola, toplumcu öğretilerin uzak bir gelecekte anamalcı ve kentsoylu yapının yıkılmasıyla, doğru tarihsel koşulları, bilinci ve yapıları oluşturarak ancak var olabileceğini ileri sürer. Marx bile, ütopyacı toplumcuların yaşadıkları dönemin tarihsel koşullarına oldukça uzak bir bakış açısına sahip olduklarını düşünür. Ona göre bu düşünürler işçi sınıfını siyasetten uzaklaştırmaya çalışırlar. Engels de bu düşünürleri sertçe eleştirmesine karşın toplumculuk, eytişimsellik ve eleştiri konularında onları yüceltir. Engels'e göre (1974, s. 59), "Fourier yalnız bir eleştirici değil, serinkanlı ve duru yaradılışı onu bir yergici yapmıştır ve o, gelmiş geçmiş yergicilerin herhalde en büyüklerinden biridir. İdeolojilerle ilgili araştırmalarda sosyalizm, karşı tarafın ütopyasına karşı varoluşa yönelik bir yıkıcılıkla mücadele eden tutarlı bir eleştirel yöntem geliştirmektedir" (akt. Mannheim, 2002, s. 263).

c. Bireyaşkın Özne ve Sorunsal Kahraman

Birey olarak yazar, her zaman toplumun ve insanlığın aydını, düşünsel yönlendiricisi olarak kabul görür. Zira yazarın eylemi "yazmak", aynı zamanda derin düşünmek, gözlem ve çözümleme yapmak anlamlarına gelir. Roman bir yandan içinde yaşanılmakta olan toplumsal, siyasal ve tinsel durumların saptamasını yaparken bir yandan da olması gereken ideal toplum modelini sunan, çatışma, eksiklik ve aksaklıklara çözüm öneren kurgu evrenidir. Bu nedenle ulusların özellikle geçiş dönemlerindeki beklentileri, yazının daha çok düşünce içerikli olması ve insanlara ışık tutması yönündedir. Buna koşut olarak, yazının amaç değil de araç olduğu dönemlerde sanat ikinci plana itilir ve herkes tarafından kavranabilir ve anlaşılabilir nitelikli olan sav daha çok önem kazanır. Yazının toplumu öncelikli konuma getirmesi dönemin koşulları doğrultusunda dır. XIX. yüzyıl yazar ve şairlerinin biraz da XVIII. yüzyıl aydınlanmacıları gibi birer düşünce adamlarıdır. Bu nedenle Zola'nın son romanlarını yazmasının asıl nedeni kurgusal yaşamın içine kendi savlarını yerleştirmek ve onların tanıtımını ve savunmasını yapmaktır. Emek adlı romanında Zola, toplumun ve insanlığın yeniden doğuş imgesini yaratır ve bu da yapıta destan niteliği kazandırır. Anlatıdaki bu derinlik yazarın, gözlem yeteneğinin, toplumsal sorunlarla çok yakından ilgilenmesinin göstergesidir (Tertemiz, 2018, s. 183).

Zor bir dönemden geçen Fransız toplumunu oldukça ayrıntılı inceleyen, hem yazar hem de eylemci kimliği olan Zola, son roman serisinde toplumda var olan sorunlara çözüm olabilecek öneriler ortaya koyar, imgesel bir dünyada bunların uygulamasını gerçekleştirir ve savunmasını yapar. Yapıttaki başkişi Luc, Zola'nın düşünsel anlamda sözcülüğünü yapar. Luc, birço k uşçu, ütopyacı, toplumcu ve anarşist düşünürün yapıtlarından etkilenmiş yazarın yarattığı ideal tip ve insandır. O, insanları yönlendirir, harekete geçirir ve güdüler. Zola ise XIX. yüzyılın sonlarına doğru, III. Cumhuriyetin ilanıyla, toplumcu düşünceyi benimseyen, sosyalist liderler ve çevrelerle sıkı ilişkiler kurarak 1880'li yıllardan itibaren çalıştığı gazetelerdeki köşe yazılarında, sosyalist, anarşist ve uşçu düşünce nin savunuculuğunu yapan ve mevcut yönetim ile uygulamalarına oldukça sert eleştiriler getiren bir aydındır (Spiers & Morgan, 1993, s. 39). O, yapıtlarında sosyalizmin tek bir düşünürünün temsilciliğini yapmaz. Ütopyacı, anarşist ve uşçu birço k düşünürün fikirlerinden yararlanır ve bunlardan bir sentez oluşturmaya çalışır.

Emek'te bilim ve teknoloji konusu oldukça önemlidir. Bilim ve teknoloji insanları dogmalardan kurtararak özgürleştirecek ve refaha kavuşturacak tek araç olarak gösterilir. Luc, yeni dünya düzeninin kurulması ve gelişmesi için bu öğeleri vazgeçilmez olarak görür. Kamuya ait olması gereken üretim araçlarında özelleştirmeye yer yoktur, ancak insanların sahip olması zorunlu kişisel nesnelere ve araçlar kendilerine aittir.

Bütün bunlar ışığında, romana XIX. yüzyıl Fransa'sındaki işçi sınıfının koşullarını taşıyan, eşişsizliklere ve ailelerin sefaletine yer veren ve toplum bilinci doğrultusunda çözüm önerileri sunan gerçek anlamdaki *bireyaşkın özne*, Zola'nın kendisinden başkası değildir. Ancak görünürde romanın başkişisi bu rolü üstlenir. Emile Zola, sahip olduğu sosyalist dünya görüşü ve işçi sorunlarına olan ilgisi onu aydın, ifade yeteneği güçlü kimliğiyle zorunlu olarak bu statüye yerleştirir. Bu nedenle Zola, işçi sınıfının yaşam ve çalışma koşullarıyla ilgili çok ciddi araştırmalar ve gözlemler yaparak düşüncelerini yazılarına ve yapıtlarına aktarır. Birço k işçi eylemine katılır, birço k fabrika ve madeni gezer, hatta buralarda çalışma koşullarını deneyimler. Örneğin yazar, *Germinal* romanını yazmadan önce işçi kıyafetlerini giyip bir madende çalışır. Toprak adlı romanı için Beauce Bölgesini ziyaret eder ve detaylı incelemeler yapar. Loire'da mevcut bulunan işçi

sendikalarıyla iletişim halindedir ve 1884 yılında Anzin madencilerinin 56 gün süren grevine katılır. Bu grevle ilgili yazılan birçok makaleyi öven ve yeren yazılar kaleme alır. Bunun yanı sıra *Emek* adlı yapıtını daha da ayrıntılı kılmak için anlatının geçeceği uzamla ilgili araştırmalara başlar ve Bayan Ménard-Dorian'la iletişime geçer, Unieux'deki demir-çelik fabrikalarını görme izni alarak üç gün boyunca Zola burada kalır ve inceleme yapar (Mitterand, 1974, s. 201). Ayrıca Zola, bu yapıtı yazarken E. Bellamy'nin Jean Grave ve Kropotkin'den esinlenerek oluşturduğu *Cent ans après ou l'an 2000* adlı yapıtının giriş bölümünü okuyup inceler (Tertemiz, 2018, s. 120-126). Bu dönemde bilim-kurgu ve öncelimeci romanların (fr. roman d'anticipation) sayısı oldukça artar ve Zola da bu romanıyla toplumsal bir öncelimeci roman örneği vermiştir denebilir.

Goldmann'ın çözümlenmeye yöntemi, günümüz roman kişilerinin sorunlu/sorunsal kişiler olduklarına vurgu yapar. Çünkü ait olduğu toplumun, toplumsal yapılar ve dizgelerin çatışmasıyla mutsuzluğa sürüklendiğinin bilincine vararak, toplumuna ve toplum bireyelerine mutluluğu ve eşitliği getirecek arayışlar içine girer. *Emek*'te sorunsal kahraman olan Luc, ortaya koyduğu çözüm modellerinin insanlar arasındaki eşitsizliği gidereceğine ve toplum bireyelerinin mutlu olacağına inanır, bu doğrultuda tasarılarının yaşama geçirilmesinde etkin rol oynar, ancak çabası boşunadır. Romanın son bölümünde neredeyse tüm dünyayı kollarıyla saran anamalcı dizgenin çarkları arasından sıyrılmamanın pek de olası olmadığını ayırımına vararak hayal kırıklığına uğrar. Gerçek değerlerin arayışında olan, ancak onlara erişmesi olası olmayan sorunsal kahraman Luc'e kendi aydın kişiliğini kazandıran Zola da toplumun başat sorunlarının ancak var olan düzenin tamamen değişmesiyle atlatılabileceğini savunur ve bu düşüncenin sözcülüğünü yapar. Bu sayede salt siyasi kanatta kalmamaya özen gösterir, hiçbir siyasi partiye üye olmadan hür iradesiyle hareket etmeye çalışır⁸. Yapıtında dönemin sosyalist görüşlerinin tarihsel bir panoramasını yapmaya çalışır ve her türden sosyalist görüşe oluşturmuş olduğu bu anlatıda yer vermeye özen gösterir (Dotoli, 2013). Ne var ki, sorunsal kahramanı gibi gayret ve çabaları düş ve beklentilerinin gerçekleşmesi noktasında sonuçsuz kalır.

Sonuç

Goldmann'ın Marksçı yazınsal inceleme yönteminden yararlanarak, eşsüremsel ve artsüremsel düzeylerde gerçekleştirilen çözümleme sonucunda yazarın şekillendirdiği kurgusal evrendeki döneminin toplumsal olay ve yapılarından, ülkülerinden oldukça etkilendiği anlaşılır. Yapıtı oluşturan içkin unsurlarla onu çevreleyen aşkın unsurların birbirleriyle tutarlılık gösterdiği saptanır. Yapıtın ilk yarısında ortaya konan toplumsal görüntünün oldukça gerçekçi ve eleştirel olduğu, buna karşılık yazar tarafından öznel veya nesnel bir biçimde yansıtılan manzaraların genelde yergisel ve kötücül olduğu fark edilir. Okura aksettirilen toplumsal çehre ve bireyler oldukça mutsuz ve esenliksizdir. Sermaye ve mülkiyete dayalı vahşi anamalcı dizgeden Fourier ve Saint-Simon gibi ütopyacı toplumcu öncülerin öğretileri ışığında kurtulmanın mümkün olacağı ileri sürülür. Halka sunulacak olan değişim önerilerinde ekin konusu başat unsurlardandır. Dolayısıyla yazarın Fransız toplumcu düşünürlerini tercih etmesinin sebeplerinden birinin bu olduğunu söylenebilir ve yapıtın ilerleyen bölümlerinde anlatının önsüremsel zamana yerleşmesi de ütopyacıktan faydalanma nedenini açıklar. Yapıtın ikinci yarısından itibaren emekçiler dayanışma, yardımlaşma ve özgürlük gibi ilkelerin çatısı altında birleşmeye gayret ederler ve bu birleşme aydın nitelikli bir başkahraman aracılığıyla gerçekleşir. Ancak emekçi sınıfın karşısında ona engel olmak için bütün gücünü ve olanaklarını kullanacak bir kentsoylu sınıfın varlığına dikkat çekilir. Benzer sorunları yaşayan veya yaşayacak toplumlara, Marx'ın da öne sürdüğü gibi, tarihsel eyleminin bu mücadelenin sonucunda haklı çıkacağı ve bilinmeyen bir gelecekte ezilen sınıfların gücü devralacağı düşüncesi ümit olarak sunulur.

Zola, Fransa'nın III. Cumhuriyet döneminde vuku bulan anamalcılık ya da toplumculuk tartışmasında toplumcu düşünceden yana tavır alır. O, hayatı ve kariyeri boyunca işçi sınıfını yakından gözlemler ve yaşadıkları ıstıraplara birebir tanık olur. Bundan dolayı, yazarın bu yapıtında döneminin toplumcu düşüncelerinin bir panoramasını yapmaya gayret göstermesi şaşırtıcı değildir. Kaleme almış olduğu bu romanı dönemin toplumcu öğretileri için yapılmış bir tür tanıtım ve uygulama kitabıdır. *Germinal* romanındaki harareti sınıf çatışmasına dayalı dünya görüşüne karşılık, *Emek* adlı çalışmasında toplumsal uzlaşmayı savunur. Ancak yazar, bunun tam anlamıyla olanaklı olmadığını farkındadır. Bundan dolayı yeni toplumcu düzene karşı olanlar ister istemez benzeştirilir yani yeni düzene uyum sağlamak zorunda kalırlar.

Zola, yaşamını yitirmeden önce tam olarak yazıp bitirebildiği bu son romanında doğalcı yazın uygulamalarına mümkün olduğunca bağlı kalır. Özellikle yapıtın ilk yarısı tam anlamıyla doğalcı niteliklerle bezenmiş bir anlatıdır. Fakat yapıtın ikinci yarısından itibaren anlatı, önsüremsel bir uzama yerleşir ve

⁸ Bknz: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/cb328051026/date1887>

toplumsal bir nceleme yapılır. Her ne kadar bu, doğalıcı kurama aykırı gibi görünse de, düşünür bu ncelemeyi döneminde gerçekleşen siyasal, toplumsal, eğitsel ve teknolojik ilerlemeleri temel alarak oluşturur. Oluşturulan toplumsal yapı ve düzen ise yazarın kendi dünya görüşünün bir ürünüdür. Fourier tarzı ütöpic sosyalist öğretisi kendi içerisinde oldukça tutarlı ve bütüncüldür. Bunun aracılığıyla yazarımızın kendi ideal insanını ve toplumunu bu yapıttan yararlanarak oluşturduğu açıktır. 1840'lı yıllardan sonra dünyanın birçok yerinde Fourier'nin önerdiği *phalanstère*'lere benzer komün girişimleri olur. Saint-Simon ve Fourier görüşlerini benimseyen misyonerler onların öğretilerini yaymak için dünyanın dört bir yanında görev yapar. Yazarın da yaşama geçirilmesine tanık olduğu Paris Komünü gibi olaylardan sonra ülkedeki birçok muhalif görüşlü aydın Kuzey Amerika'ya sürgün edilir. Buraya giden aydınlar kıtanın birçok yerinde *phalanstère* ya da kooperatif kurma girişiminde bulunurlar. Ancak gerek sermaye eksikliği, gerekse içine düşmüş oldukları çeşitli tartışmalardan dolayı bu girişimler uzun süre varlıklarını sürdüremezler. Var olan anamalcı ekonomik dizge bu komünlerin varlığını sürdürmelerine de olanak tanımaz.

Etik Beyan

“Oluşumsal Yapısalcılığın İlkeleri ve Zola'nın Emek Adlı Romanı Üzerinde Çözümleme” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğunu; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış olduğunu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmediğini taahhüt ederiz.

Kaynakça

- Atalay, İ. (2007). *Jean-Paul Sartre'in Özgürlük Yolları adlı yapıttına oluşumsal yapısalcı bir yaklaşım* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Atalay, İ. (2016). Yapıt çözümülemesinde toplumeleştirici, yazın toplumbilimi yöntemleri ve Lucien Goldmann'ın oluşumsal yapısalcılığı. *Humanitas* 4(8), 387-412.
- Atalay, İ; Er, A. (2013). Oluşumsal yapısalcılık bağlamında sorunsal kahraman ve dünya görüşü kavramları: Bernard Marie Koltès'in *Batı Rıhtımı* (Quai Ouest), *Humanitas*, 1(2), 27-42.
- Baysan, G. T. (2010). Réflexions sur *Travail* de Zola: I. L'Abîme et les abîmes. *Revue d'études et recherches sur les littératures du monde*, s. 39-51.
- Baysan, G. T. (2012). Reflexions sur *Travail* de Zola II. La Crecherie - vers la naissance de l'espoir. *Revue d'études et recherches sur les littératures du monde*, s. 41-48.
- Bouguinat, N. ve Pellistrandi, B. (2005). *Le 19e siècle en Europe*. Paris: Armand Colin.
- Dolléans, É. (2003, Juillet 9). Histoire du mouvement ouvrier Tome I : 1830-1871. (J.-C. Bonnier, Dü.) Chicoutimi, Québec, Canada.
- Dotoli, G. (2013, Avril 14). *Salon Littéraire*. Juillet 18, 2018 tarihinde Linternaute: <http://salon-litteraire.linternaute.com/fr/biographie-auteur/content/1830361-emile-zola-biographie> adresinden alındı
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim* (11. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Duby, G. (1999). *Histoire de la France des origines à nos jours*. Montréal: Larousse.
- Engels, F. (1974). *Ütöpic sosyalizm ve bilimsel sosyalizm* (Çev: Ö. Ünalın). Ankara: Sol Yayınları.
- Escarpit, R. (1993). *Edebiyat sosyolojisi* (Çev: A. Yazıcı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Girard, R. (2013). *Romantik yalan ve romansal bakıkat* (Çev: A. İldem). İstanbul: Metis Eleştirisi.
- Goldmann, L. (1950, Juillet-Septembre). Matérialisme Dialectique Et Histoire de la Littérature. *Revue de Métaphysique et de Morale*, s. 283-301.
- Goldmann, L. (1962, Janvier-Juin). Problèmes d'une Sociologie du Roman. *Cahiers Internationaux de Sociologie*, s. 61-72.
- Goldmann, L. (1964, Mai). Le Structuralisme Génétique En Histoire De La Littérature. *MLN*, s. 225-239.
- Goldmann, L. (1964). *Pour Une Sociologie du Roman*. Paris: Gallimard.
- Goldmann, L. (1976). *Diyalektik Araştırmalar* (Çev: A. Timuçin ve M. Sert) İstanbul: Kavram Yayınları.
- Goldmann, L. (1976). *Le Dieu Caché*. Paris: Gallimard.
- Goldmann, L. (1977). *İnsan bilimleri ve felsefe* (Çev: A. Timuçin ve F. Aynuksa) İstanbul: Kavram Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1977). *Düşünce tarihi* İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Herschberg Pierrot, A. (2003). *Stylistique de la Prose*. Paris: Belin.
- Kocka, J., & Mitchell, A. (2015). *19. Yüzyıl Avrupa'sında burjuva toplumu* (Çev: U. Kocabaşoğlu) İstanbul: İletişim.
- Krapivin, V. (1988). *Diyalektik materyalizm nedir?* İstanbul: Bilsan A.Ş. Bilim ve Sanat.
- Lhomme, J. (1970). La crise agricole à la fin du XIXe siècle en France. Essai d'interprétation économique et sociale. *Revue économique*, XXI, ss. 521-553.
- Lukács, G. (1987). *Avrupa gerçekçiliği* (Çev: M. H. Dođan) İstanbul: Payel.
- Mannheim, K. (2002). *İdeoloji ve ütopya* (Çev: M. Akyayuz) Ankara: Epos Yayınları.
- Maurois, A. (1947). *Histoire de la France* Paris: Editions Dominique Wapler.
- Mitterand, H. (1974). Enquête sur une visite de Zola à Unieux pour la préparation de « Travail ». J. Naumont içinde, *Les Cahier Naturalistes* (s. 182-204). Paris: Éditions Fasquelle.

- Munier, B. (2001). De la Sociologie du Roman au Roman Sociologique. *L'Année sociologique*, s. 185-203.
- Noiriel, G. (1986). *Les ouvriers dans la a société française XIX-XXe siècle*. Paris: Éditions du Seuil.
- Özdemir, E. (1999). *Yazınsal türler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdemir, E. (2000). *Eleştirel okuma*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ponteil, F. (1968). *Les Classes Bourgeoises et l'avènement de la Démocratie*. Paris: Éditions Albin Michel.
- Raimond, M. (2008). *Le Roman*. Paris: Armand Colin.
- Rubel, M. (1958). De l'utopie à l'idéologie. *Revue d'histoire économique et sociale*, s. 491-496.
- Sarcey, M. R. D., Bouchet, T. D. ve Picon, A. (2003). *Ütopyalar sözlüğü* (Çev: T. Ilgaz) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Schmitt, M. ve Viala, A. (1982). *Savoir-Lire*. Paris: Didier.
- Smith, A. (1997). *Ulusların zenginliği* (Çev: M. B. Ayşe Yunus) İstanbul: Alan yayıncılık.
- Spiers, D. E. ve Morgan, O. (1993). Les linéaments d'un Évangile: les interviews de Zola à l'époque des Trois Villes. A. Pagès içinde, *Les Cahiers naturalistes* (s. 35-46). Paris: Grasset-Fasquelle.
- Terremiz, S. (2018). *Une étude sur Travail d'Émile Zola dans le cadre de la méthode de structuralisme génétique* (Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Tilbe, A. (1999). Albert Camus'un *Veiba* adlı Romanına Toplumbilimsel bir Uygulama. *Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildirileri* (s. 105-111). Gaziantep: Ankara Üniversitesi Tömer Yayınları.
- Tilbe, A. (2000). *Une Etude Sociologique Dans la Peste d'Albert Camus*. Erzurum: Université Atatürk Institut des Sciences Sociales.
- Tilbe, A. (2004). Sartre'in *Bekleyiş* Adlı Romanına Goldmann'cı Bir Yazın Toplumbilimsel Yaklaşım. K. Alver içinde, *Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri* (s. 92-116). Ankara: Hece Yayınları.
- Tilbe, A. (2010, Haziran). George Lukacs ve Lucien Goldmann'ın yaklaşımıyla fransız yazınında kişi sorunsalı. *Batı Edebiyatında Kahraman*, 17, 27-36.
- Tilbe, A. ve Tekin, P. (2013). Andre Malraux'un *İnsanlık Durumu*. Oluşumsal Yapısalcı Bir Okuma. 8. *Ulusal Frankofoni Bildirileri Kitabı*, (s. 242-254). Tekirdağ.
- Tilbe, A. ve Tilbe, F. (2015). Reşat Enis Aygen'in *Afrodite Buhurdanında Bir Kadın* adlı romanında çalışma ilişkileri: yazın toplumbilimsel oluşumsal yapısalcı bir inceleme. *Humanitas*, 5, 187-216.
- Tilbe, A. ve Tilbe, F. (2016). Yazın toplumbilimsel oluşumsal yapısalcı bir çözümleme: Mahmut Yesari'nin *çulluk* adlı romanında çalışma ilişkileri. *Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 123-134). Bartın: Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Veron, L. ve Fondu, Q. (2015). *Lucien Goldmann (1913-1970) : Pour un marxisme humaniste*. Intervention dans le cadre du séminaire Lectures de Marx. <https://f.hypotheses.org/wp-content/blogs.dir/851/files/2015/11/Lucien-Goldmann-1913-1970-Pour-un-marxisme-humaniste-Lae%CC%81lia-Ve%CC%81ron-Quentin-Fondu.pdf>, 12.03.2019.
- Villermé, L. R. (2006, Mars 9). Tableau de l'état physique et moral des ouvriers employés dans les manufactures de coton, de laine et de soie. Chicoutimi, Québec, Canada.
- Yücel, T. (1982). *Yapısalcılık*. İstanbul: Ada Yayınları.
- Zola, É. (1881). *Le roman expérimental* (5e édition). Bibliothèque nationale de France.
- Zola, É. (2010). *Emek* (Cilt II). İzmir: İlya Yayınları.
- Zola, É. (2010). *Emek* (Cilt I). İzmir: İlya yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

After the widespread reading of literary genres and products, the intellectual people began to question what they read and to examine the structure of the content and style. In this way, different methods of criticism were born with the development of evaluation methods and perspectives of the individuals who took the role of critics because they could not reach a consensus on the relative evaluations which have become a scientific branch developing over time. One of these methods of criticism, which takes different criteria as a point of action, is the Marxist way of thinking, which has deeply influenced the economic and political life of the post-nineteenth century and has shaped political regimes, and the sociology of literature, which is fed from this way of thinking.

Although literature is an area where different critics of different dimensions have been inclined for centuries and even though they have lived in western European space, the Marxist worldview has been developed by György Lukács, Lucien Goldmann and many other theorists, and it is divided into sub-branches with different names. One of the sub-branches of Goldmann's method of criticism is shaped by the name of genetic structuralism. In order to cover also different aspects of the process which are from the formation phase of the literary work in the mind to the consumption phase, this method of genetic structuralism is called in this name. This means that the method has a structuralist and formative dimension.

Genetic structuralism, qualified and content of social, economic, political, educational, cultural, etc., offers two stages in the analysis of literary works that address the conflict between structures and strings:

the understanding phase and the explanation phase. The understanding phase forms the stage of examining the text size of the work. The narrator, which includes narrative techniques on the basis of narrative, requires the focus of the narrator, type of narrative, narrative people, narrative and narrative time, space and other structures reflected in narrative. On the other hand, it is investigated how the author, who is the representative and spokesperson of the intellectual individual, who is conscious of the society or the social class, shapes and transfers the social consciousness on behalf of the social group he belongs to according to the method of criticism. In this context, awareness of conflicts and problems in society, conflict and solutions to problems that affect the process of proposing alternative structures or strings that contain a wide range of social sub and upper structures.

In order to meet the expectations of society, the author's worldview or ideology in the novel universe is usually the author's own intellectual ability. The hero of the novel, who seeks to ensure the welfare and happiness of the society he lives in, has no chance of succeeding against the world dominated by the capital economic system. The hero, constantly pursues true values and strives for the happiness of himself and of society, cannot go beyond being a problematic hero because he no longer has the chance to achieve his goal in a world without real values. In this case, the solution is to destroy the capital string, instead of activating a new string that enables a sharing life in which people communicate with each other. In the near future, such a thing is unlikely, so the search for the novel hero continues to go in vain. Emile Zola, within the framework of the theory of naturalism adopted in the second half of the nineteenth century, reflects the real events and situations experienced in society through research, observation and experimentation with the diligence of a scientist to the novel universe. Observed that the problems of the Working Class, a new social class formed in the country by the development and spread of industrialization at the time, were increasing, and the strategies of the bourgeois who formed the employers section were followed by paying less in return for the labour, Zola also adopts the socialist teachings defending social justice and equality, bringing the consciousness created by the society to the masses through his novels, which he wrote as a representative.

Novels, included the narratives of individuals seeking solutions to problems in order to achieve happiness, are a very suitable field of study for Marxist doctrine which adopts the understanding of social realism and the methods of criticism that have passed from this doctrine. The method of genetic structuralism of Goldmann, which forms one of the methods of Marxist-based social critique, is also recommended as the method of solving or criticizing the problems caused by the capitalist string and the problems of the novel, which describes the proposed solutions to them.

In addition to the interior structures of the work, the method that proposes research on non-text structures that affect and trigger the process of formation of the work, queries the world view or teaching of the writer who is the representative of the society in the face of problems. In the implementation phase of the method, in-depth research of different structures creates consistent and logical explanations. Accordingly, the method of genetic structuralism gives successful results in applying it to novels containing traces of social conflict, search for new order, contrasts, and oppression.

Zola's Novel, in which utopian socialism is defended, is based on the basic thesis that, due to the liberalization of labour, all sentiments and pleasures in life will become meaningful and that humanity will be happy in this way. The work who shows how the bourgeois class, developed as a parallel to the industry, enslaved people in the nineteenth century, convey in model narratives that liberation from labour slavery would give humanity the opportunity to create a new world order. While the work indicates that the heavy conditions of the working class can be overcome by rational and rational solutions, it presents in natural ways Zola's ideas inspired by utopian socialist Charles Fourier, Saint-Simon and many other social socialist thinkers and writers.